

Universiteit Antwerpen
Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen

**Internationale mobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs.
Succesfactoren en knelpunten.**

Alexa Du Jardin

Afstudeerscriptie voorgelegd met het oog
op het behalen van de graad van master in
de Opleidings- en onderwijswetenschappen

Promotor: Prof. Dr. P. Mahieu
Co-promotor: Prof. Dr. W. Meeus

Dankwoord

Op de eerste plaats wil ik graag mijn promotor Prof. Dr. Paul Mahieu bedanken voor het begeleiden van het procesverloop en het bewaken van de kwaliteit van mijn masterproef. Voor wat meer de statistische kant van deze thesis betreft, wil ik graag Dr. Sven De Maeyer bedanken voor zijn bereidwillige hulp en goede raad.

Vervolgens wil ik ook Magalie Soenen en de werkgroep van de Bologna-experten bedanken. Dankzij de samenwerking heb ik de resultaten van een veel breder publiek dan oorspronkelijk beoogd kunnen rapporteren. Ook op inhoudelijk vlak heeft deze masterproef veel ondersteuning van de werkgroep gehad.

Als laatste wil ik ook Leen Devarrewaere en Judith Gondry bedanken voor het nauwkeurig nalezen van deze masterproef.

1. Inhoudstafel

1. Inhoudstafel.....	2
2. Abstract.....	4
3. Theoretische kadering.....	6
3.1 Terminologie en definities.....	6
3.2 Beleid internationale mobiliteit.....	8
3.3 Belang Studentenmobiliteit.....	11
3.4 Studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs.....	13
3.5 Waarom nemen studenten deel?.....	14
3.5.1 Vier rationales.....	14
3.5.2 Persoonlijke en studiegerelateerde redenen.....	15
3.5.3 Motivatie.....	16
4. Onderzoeksvragen.....	17
5. Methode.....	18
5.1 Algemeen onderzoeksoopzet.....	18
5.2 Procedure.....	19
5.3 Respondenten.....	21
5.3.1 Kwalitatieve luik.....	21
5.3.2 Kwantitatieve luik.....	21
5.3.3 Steekproefgrootte.....	22
5.4 Instrumenten.....	24
5.5 Analyse.....	27
5.5.1 Verschillende indelingen vraag 39.....	28
5.5.2 Tabelanalyse.....	29
5.5.3 Factoranalyse.....	29
5.5.4 Logistische regressie.....	30
5.5.5 Vergelijken van gemiddeldes.....	30
6. Onderzoeksresultaten en conclusies.....	30
6.1 Positionering studiegebied Onderwijs (OV1).....	31
6.1.1 Representativiteit steekproef.....	31
6.1.2 Benchmark studiegebied Onderwijs.....	32
6.2 Stand van zaken studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs (OV2).....	34
6.2.1 Buitenlandse ervaring.....	34
6.2.2 Invloed op keuzebepaling studenten buitenlandse ervaring.....	37
6.2.3 Belang en tevredenheid aspecten van het studiegerelateerde verblijf.....	38
6.2.4 Internationale gerichtheid opleiding/instelling.....	39
6.3 Opdeling redenen om al dan niet mobiel te zijn (OV3).....	42
6.4 Knelpunten studentenmobiliteit in het studiegebied Onderwijs (OV4).....	43
6.4.1 Elementen die doen twifelen.....	43
6.4.2 Schaalvariabelen knelpunten.....	45
6.4.3 Terugkoppeling naar literatuur.....	47
6.5 Succesfactoren studentenmobiliteit in het studiegebied Onderwijs (OV5).....	47

6.5.1	<i>Voorspellende variabelen studentenmobiliteit</i>	48
6.5.2	<i>Schaalvariabelen succesfactoren</i>	52
6.5.3	<i>Terugkoppeling literatuur</i>	53
6.6	Potentieel studiegebied Onderwijs (OV6)	53
7.	Beleidsaanbevelingen	54
7.1	Informeren en sensibiliseren	54
7.2	Rol van de docent	55
7.3	Wegwerken knelpunten	56
7.4	Potentieel studiegebied Onderwijs	57
8.	Implicaties en vervolgonderzoek	57
8.1	Positionering Vlaanderen binnen Europa	57
8.2	Positionering studiegebied Onderwijs	58
8.3	Percentage mobiele studenten	58
8.4	Redenen om te twijfelen	59
8.5	Sociaal-economische achtergrond	60
8.6	En de instellingen?	60
	Referentielijst	61
	Lijst met figuren	64
	Lijst met tabellen	66

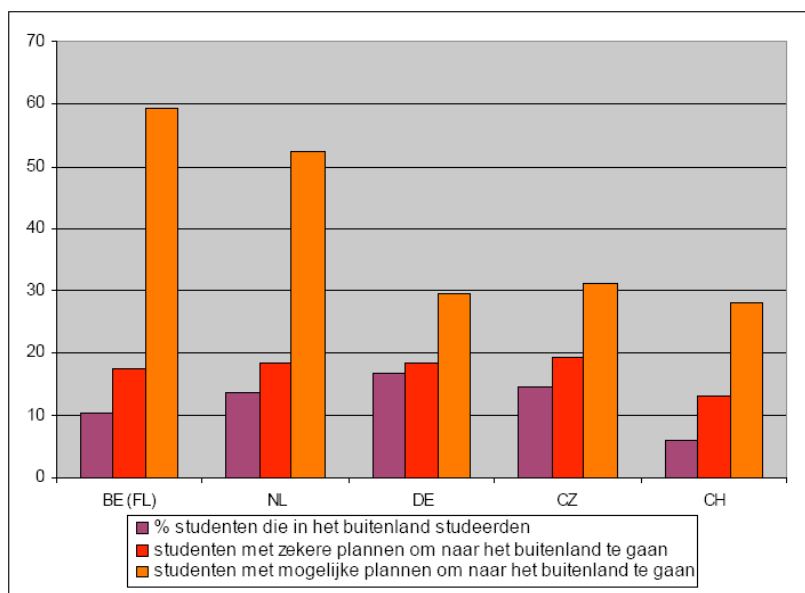
2. Abstract

Vandaag brengt minder dan tien procent van de Vlaamse studenten een studieperiode in het buitenland door (Verhoest, 2009). Wat zijn de succesfactoren en knelpunten voor de Vlaamse student om naar het buitenland te gaan? Deze vraag staat in dit onderzoek centraal, specifiek gericht op het studiegebied Onderwijs. Bovendien wordt getoetst in welke mate dit studiegebied het potentieel biedt om studentenmobiliteit op lange termijn aan te moedigen. In een eerste fase wordt de studentenmobiliteit binnen dit studiegebied in kaart gebracht. In een tweede fase wordt gekeken naar de factoren die deze studenten belemmeren of juist aanmoedigen om naar het buitenland te gaan. In een derde fase wordt de hypothese getoetst dat het studiegebied Onderwijs op lange termijn het potentieel heeft internationale studentenmobiliteit te verhogen. Tenslotte wordt er nagedacht over mogelijke beleidsaanbevelingen voor de instellingen van hoger onderwijs.

Internationale mobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs. Succesfactoren en knelpunten.

Jongeren in Vlaanderen komen dagelijks in aanraking met buitenlandse producten. In kledij overheersen buitenlandse merken, eten stamt uit de internationale keuken: Franse kaas, Turkse kebab, Italiaanse spaghetti,... De mp3 speler is waarschijnlijk Japans en de muziek Engelstalig. In een klein land en klein taalgebied kan men niet anders dan andere talen leren. Vakanties worden in het buitenland doorgebracht en het bedrijfsleven is internationaal georiënteerd. We kunnen vaststellen dat binnen onze globaliserende maatschappij internationalisering steeds meer aan belang wint. Landsgrenzen worden immers steeds minder relevant op economisch en politiek vlak. Ook op het vlak van onderwijs kunnen we een steeds sterkere internationale dimensie waarnemen. Zowel onderwijsbeleid als onderwijsmobiliteit vindt steeds vaker plaats binnen een Europees kader. In het hoger onderwijs is studentenmobiliteit één van de manieren om deze dimensie verder te ontplooien. Studenten kunnen met behulp van verschillende programma's uit een brede waaier van mogelijkheden kiezen om een semester aan een buitenlandse universiteit door te brengen of een stage daar te volbrengen.

Gemiddeld verblijft ongeveer een zesde deel van de Europese studenten een tijd in het buitenland voor studiegerelateerde activiteiten. In Vlaanderen ligt het percentage mobiele studenten net onder dat gemiddelde (Studentenmonitor Vlaanderen, 2009).

Figuur 1. Studenten die in het buitenland studeerden (voorlopige resultaten van de monitor 2008-2009, gebaseerd op de Eurostudent III survey).

Figuur 1 toont dat een groot deel van de studenten wel zegt plannen te hebben voor een buitenlandse studieperiode, maar ze voeren die plannen niet uit. Het zou de Vlaamse student niet aan financiële middelen noch aan kennis van vreemde talen ontbreken, echter wel aan ‘individuele motivatie’ om een studieperiode aan een buitenlandse universiteit of hogeschool door te brengen (Verhoest, 2009).

Dit staat in tegenstelling tot de verklaring van Leuven (april 2009), waarin 46 landen pleiten om tegen 2020 20% van alle studenten in het buitenland te krijgen. “In 2020, at least 20% of those graduating in the European Higher Education Area should have had a study or training period abroad.” (Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué, para 18)

Ook de onderwijsminister pleit in zijn beleidsnota voor een toename van studentenmobiliteit (Smet, 2009). “Vlaanderen kan zich niet afsluiten van de rest van de wereld: onze toekomst is internationaal. We moeten onze studenten daarop voorbereiden en hen van onder de kerktoren weghalen.” (Termote, 2009). De onderwijsminister wil daarvoor niet alleen beurzenprogramma’s zoals Erasmus versterken, maar ook allerlei hinderpalen voor mobiliteit en internationale samenwerking wegwerken.

Waarom dit onderzoek zich voor wat de knelpunten en succesfactoren van internationale mobiliteit betreft, zich richt tot het studiegebied Onderwijs wordt in het theoretisch kader besproken (3.4 Studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs). Eén ding staat vast, de beste promotoren voor studentenmobiliteit zijn enthousiaste lesgevers. *“Teachers, trainers, youth workers and managers in particular have a key role to play in encouraging and promoting mobility and in setting positive examples by recognizing the added value of learning mobility in their activities.”* (Greenpaper, 2009)

3. Theoretische kadering

3.1 Terminologie en definities

In wat volgt worden enkele termen die in het verder verloop van het onderzoek aan bod zullen komen besproken.

Studentenmobiliteit en internationalisering zijn termen die met elkaar verward kunnen worden. Onder studentenmobiliteit verstaan we de geografische mobiliteit van studenten tussen regio’s of schooldistricten (Verhoeven, 2005).

De BFUG, de Bologna Follow-Up Group, is een groep van hoge ambtenaren die elk half jaar bijeenkomt om het proces op te volgen. De BFUG heeft de term studentenmobiliteit zo grondig mogelijk omschreven omdat men een eenduidige definitie van studentenmobiliteit wil

hebben, alvorens men cijfergegevens tussen landen kan vergelijken. Doel is bijgevolg deze definitie te gebruiken als hulpmiddel voor een internationale benchmarking. Onderstaande definitie dient echter nog goedgekeurd en geïmplementeerd te worden in de praktijk. Zij hebben een voorstel voor een definitie rond studentenmobiliteit als volgt omschreven (BFUG, 2010):

The following definitions are used to measure the degree to which students are mobile:

1. Mobility means physical mobility.
2. The measurement is a snapshot picture of the percentage of graduates having been mobile at a given time, i.e. 2012, 2015, 2018 and 2020.
3. Mobility is defined as outgoing mobility.
4. Two types of mobility are being considered: credit mobility and degree mobility:
 - 4.1. credit mobility: a mobile student has gained at least one credit on returning to his/her home institution with the institution being aware that the student has been mobile. Credit mobility takes place within the programme the student is completing.
 - 4.2. degree mobility: a student has been awarded a degree in a country that is different from the one in which he/she has been awarded a qualification prior to the latest degree.
 - 4.3. Joint degrees should be counted.
5. All cycles of higher education are covered. However, during the third cycle only degree mobility is measured.
6. Regional spread: degree mobility is measured within the EHEA¹ while credit mobility covers the EHEA and the other regions of the world.
7. The origin of a mobile student is his/her country of previous education and/or residence. The nationality factor is not considered.

De term internationalisering kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Deckers en Mateusen, (1994, p.10) beschrijven internationalisering als volgt, ‘Alle activiteiten die erop gericht zijn om - indien mogelijk - leerlingen en docenten met andere opvattingen, culturen en onderwijsstelsels in contact te brengen om tot beter begrijpen en waardering voor elkaar en tot verrijking van de eigen cultuur te komen.’

Gebaseerd op een studie van het National Agency for Higher Education van Zweden (1997) kan men de ‘hardere’ kant van internationalisering definiëren als: ‘Any systematic, sustained effort aimed at making higher education (more) responsive to the requirements and challenges related to the globalisation of societies, economy, and labour market’.

¹ European Higher Education Area

Internationaliseren is dus niet louter en alleen een administratieve aangelegenheid en het beperkt zich niet tot het uitwisselen van studenten. Het hele proces is ook niet zuiver een Europese aangelegenheid. Men kan besluiten dat afhankelijk van de benadering, men tot andere conclusies betreffende de inhoud van het begrip internationalisering komt.

De motieven (of rationales) voor internationalisering bepalen in grote mate de perceptie. Knight (1999) onderscheidt hierin vier basisgedachten: de politieke beweegredenen, de economische, de academische, en de sociaal-culturele. In dit onderzoek benaderen we studentenmobiliteit vanuit het oogpunt van de Vlaamse student zelf, op microniveau. Er wordt onderzocht hoe de individuele student tegenover deze bovenstaande rationales staat, welke beweegredenen voor internationalisering men heeft.

Ook de term ‘Europees burgerschap’ trachten we in wat volgt te definiëren. De strijd tussen het streven naar eenheid en het verlangen de eigen identiteit te behouden maakt een heldere definiëring van het begrip ‘Europese burgerschapsvorming’ nog niet mogelijk. Oonk (2004) geeft een definitie van Europese en Internationale Oriëntatie (EIO). “Onder de Europese en Internationale Oriëntatie van een school of opleiding en van leerlingen en studenten verstaan we het geheel aan onderwijsactiviteiten dat ten doel heeft specifieke kennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen met betrekking tot Europese en internationale ontwikkelingen.”

In het Mice-t project verstaat men onder het begrip ‘Europees burgerschap’ het volgende: de kennis en ervaring van democratische en besluitvormingsstructuren op lokaal, nationaal en Europees vlak. Ook het gevoel erbij te horen op lokaal, nationaal en Europees vlak, het bewustzijn van de eigen identiteit in een lokale, nationale of Europese context en het bewustzijn van mensenrechtenwaarden tot het Europees burgerschap horen bij het Europees burgerschap. Mice-t onderscheidt het Europees burgerschap op het niveau van de leerling en het niveau van de leerkracht. Voor hen geldt dat ze de waarden i.v.m de mensenrechten dienen hoog te houden en meer aandacht dienen te besteden aan aspecten van actief en Europees burgerschap in de les en deze aspecten benadrukken in de vakinhoud.

3.2 Beleid internationale mobiliteit

Om dit onderzoek in een breder kader te kunnen plaatsen geven we een overzicht van de belangrijkste internationaliseringprocessen die zich afspeelden in het afgelopen decennium.

Aanvankelijk was onderwijs geen bevoegdheid van de toenmalige Europese Economische Gemeenschap. In het Verdrag van Maastricht (1992) hebben de lidstaten onderwijs wel tot

een bevoegdheid van de EU gemaakt, maar dit meteen sterk beperkt tot enkele (rest)bevoegdheden. Toch is dit historisch verdrag erg belangrijk voor de onderwijspolitiek van de Europese Unie, omdat het voor het eerst een legale en budgettaire basis gaf om de onderwijspolitiek verder uit te bouwen. Op basis van het subsidiariteitsbeginsel behouden de lidstaten echter een maximale autonomie en maken ze een Europees onderwijsbeleid quasi onmogelijk.

De Bologna-verklaring (1999) betekende wel een heel belangrijke stimulans voor de internationalisering van het hoger onderwijs. In deze verklaring creëerden de Europese ministers van Onderwijs een Europese ruimte voor het hoger onderwijs. Het doel is om zoveel mogelijk mensen uit alle lagen van de bevolking te betrekken bij de ontwikkeling van het onderwijssysteem. De verklaring omvat onder andere het bevorderen van de mobiliteit door het uitschrijven van vergelijkbare diploma's, het bevorderen van samenwerking tussen instituten en de uitwisseling van studenten en docenten.

De Lissabonstrategie (2000) is een actie- en ontwikkelingsplan van en voor de Europese Unie dat voor een periode van 10 jaar is bepaald. Sinds het begin van het Lissabon-proces is er een sterkere impact van het Europese niveau op het nationale onderwijsbeleid. De Unie ontwikkelt op verschillende domeinen referentiekaders die het nationale beleid kunnen inspireren. Een resultaat hiervan is dat Europese landen hun prestaties met elkaar kunnen vergelijken. Internationale vergelijkingen maken het mogelijk om het Vlaamse onderwijs te positioneren in een globaliserende wereld en om knelpunten in ons onderwijssysteem te onderkennen. Het doel van de Lissabonstrategie is om tegen 2010 de meest competitieve kenniseconomie ter wereld te worden. Deze strategie erkent dat onderwijs en opleidingen essentieel zijn voor de ontwikkeling van een succesvolle hedendaagse kennismaatschappij. EU-medewerkers en de Europese Commissie hebben daarom hun politieke samenwerking versterkt en diverse onderwijs en opleidingsinitiatieven geïntegreerd onder de noemer: 'Lifelong Learning Programme' (Levenslang Leren Programma – LLP). Dit programma steunt voornamelijk op samenwerking, uitwisseling en mobiliteit tussen Europese instellingen om het Europese onderwijs een sterkere positie te geven in de wereld.

Tien jaar na de historische Bologna-verklaring is het proces met de Verklaring van Leuven een nieuwe fase ingetreden waarin onder andere objectief aantoonbare kwaliteit van instellingen en opleidingen voorop staat en waarin meer studenten, onderzoekers, docenten en afgestudeerden zonder obstakels mobiel moeten kunnen zijn in Europa. Onder impuls van de organiserende Benelux-ministers van Onderwijs - Vandenbroucke, Plasterk, Simonet en Biltgen - schenkt de verklaring bijzondere aandacht aan studentenmobiliteit (20% tegen

2020), democratisering en publieke financiering. De mobiliteit moet naar 20%, dat betekent dat 1 op de 5 Belgische studenten, onderzoekers en docenten internationale onderwijs of onderzoekservaring moet hebben opgedaan (Verklaring van Leuven, 2009).

De impact van de EU op het Vlaams onderwijsbeleid wordt dus steeds groter. Vlaanderen dient bij de ontwikkeling van het onderwijsbeleid steeds meer rekening te houden met de Europese ontwikkelingen. De Vlaamse regering erkent in haar regeerakkoord (2009-2014) dat buitenlandse ervaring nuttig is voor iedere student. Ze zal ook maatregelen nemen om de studentenmobiliteit te verhogen zodat de Europese doelstelling gehaald wordt. Dit wil zeggen dat 20% van de studenten in 2020 een studieperiode in het buitenland heeft doorgebracht. Financiële drempels zullen weggewerkt worden en grensoverschrijdende initiatieven gestimuleerd.

Naast de EU werkt Vlaanderen ook samen met de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Die organisatie zet nog steeds de toon voor een aantal cruciale onderwijsindicatoren via de International Indicators of Education Systems (INES) waaraan Vlaanderen actief deelneemt. Verder organiseert de OESO belangrijk internationaal vergelijkend onderzoek zoals PISA², PIAAC³ en reviews van relevante onderwijsthema's. Dergelijke referentiekaders steunen en inspireren het beleid. De onderwijsmobiliteit in Vlaanderen gebeurt zowel op het vlak van hoger onderwijs, het secundair onderwijs als het basisonderwijs. Vlaanderen ondersteunt daarbij de bestaande Europese programma's, maar biedt ook een aantal samenwerkingsverbanden aan die specifiek voor de Vlaamse onderwijscontext ontwikkeld werden (Smet, 2009).

De Europese Unie heeft als doelstelling de Europese identiteit te versterken en daarmee Europees burgerschap te ontwikkelen (Mice-t). Formeel ontstaat het burgerschap van de Europese Unie met het Verdrag van Amsterdam. Hierin wordt in artikel 17 voor het eerst over dit begrip gesproken (Verdrag van Amsterdam, 1997). In het artikel staat dat het EU-burgerschap niet bedoeld is als vervanging van de nationaliteit (iemand is altijd in eerste instantie bijvoorbeeld Belg of Nederlander), maar als aanvulling op het nationale burgerschap. Dit heeft als gevolg dat de Europese aspecten van de burgerschapsvorming verbonden moeten blijven met de nationale en regionale aspecten. Om aandacht te vragen voor de Europese ontwikkeling is het nodig ook de Belgische en vaderlandse geschiedenis voldoende aandacht te geven (Oonk, 2004).

² Programme for International Student Assessment

³ Programme for the International Assessment of Adult Competencies

3.3 Belang Studentenmobiliteit

Deskundigen en politici hebben de laatste jaren veel ideeën uitgewisseld en gediscussieerd over de voordelen van leermobiliteit. Een periode in het buitenland studeren, leren, werken of aan vrijwilligerswerk doen, is één van de belangrijkste manieren waarop jongeren hun toekomstige inzetbaarheid en hun persoonlijke ontwikkeling kunnen versterken. Onderzoek (Maiworm & Teichler, 2003) bevestigt dat studentenmobiliteit het menselijk kapitaal verhoogt. Studenten verwerven namelijk nieuwe kennis, ontwikkelen nieuwe taalvaardigheden en interculturele competenties. Europeanen die mobiel zijn als student zijn later ook meer geneigd om mobiel te zijn in hun werk. Het kan ook Europa's competitiedrift aansterken door het helpen opbouwen van een kennisintensieve maatschappij. Hierbij draagt het bij aan het bereiken van de doelen vooropgesteld in de Lissabon strategie. (Vossensteyn, e.a., 2008)

In het kader van de huidige internationale economische crisis benadrukt de Europese Commissie dat het investeren in onderwijs en training cruciaal is. De Commissie onderlijnt ook dat het precies in tijde van economische moeilijkheden investering in kennis en vaardigheden gewaarborgd moet worden. Op die manier kan studentenmobiliteit helpen om op internationaal niveau te innoveren en te concurreren. Studentenmobiliteit heeft ook andere voordelen. Het kan de paradox helpen oplossen dat in sommige landen, ten tijde van crisis, verschillende vacatures niet ingevuld geraken door een tekort aan vaardigheden (A European Economic Recovery Plan, 2008, p. 15).

De voordelen van studentenmobiliteit zouden nog niet voldoende gekend zijn bij de studenten zelf (Greenpaper, 2009). Indien men de factoren die hen belemmert kent, kan men trachten deze uit te schakelen. Ook kan het helpen te achterhalen wat de motieven zijn bij de studenten die er wel voor kiezen naar het buitenland te gaan.

De Vlaamse Raad van Ministers van november 2008 verzocht de lidstaten en de Europese Commissie het concept van mobiliteit voor alle jongeren verder te ontwikkelen. Met het 'Groenboek' werd een publiek debat op gang gebracht. Hierin onderzoekt men hoe de ontwikkeling van kennis en vaardigheden het best uitgebreid kan worden door naar het buitenland te gaan. De Europese Commissie onderstreept in dit document de vier meest cruciale domeinen die uiterst positief door leermobiliteit worden beïnvloed:

- Persoonlijke ontwikkeling en toekomstige inzetbaarheid voor het individu

- Verhoging van het sociaal kapitaal: wie mobiel is, ontdekt nieuwe kennis, wordt taalvaardiger, wordt intercultureel veel bekwaamer, ervaart Europese identiteit en wordt internationaal inzetbaar
- De concurrentiepositie van instellingen, gemeenschappen en landen wordt versterkt door creativiteit en innovatie opgedaan via het vrij verkeer van kennis
- Tolerantie, teamvorming en openheid

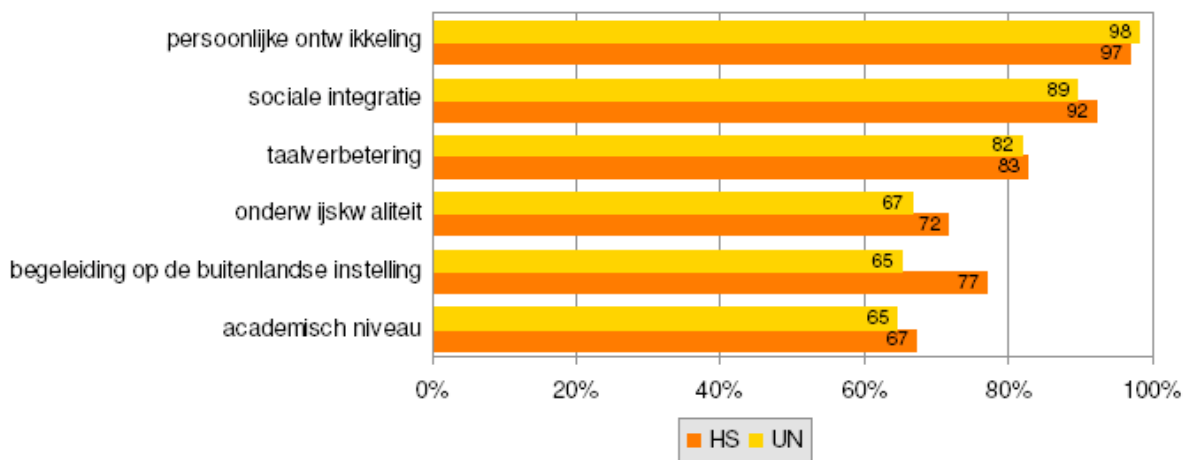
Deckers (1994) beschrijft de volgende doelstellingen voor studenten die met internationalisering in contact komen:

- ideële doelstellingen
 - o doorbreken van vooroordelen en stereotypen
 - o bezinning op de eigen situatie en cultuur
 - o bijbrengen nieuwe en veranderen oude attitudes
 - o bewust worden van wederzijdse solidariteit
- cognitieve doelstellingen
 - o kennis van andere landen en culturen opdoen
 - o verhoogde talenkennis en taalvaardigheid verkrijgen
 - o begrip voor internationale dimensie van actuele problematiek
- vaardigheden
 - o sociale en communicatieve vaardigheden
 - o hogere internationale competentie op arbeidsmarkt

De Vlaamse onderwijsraad schreef een advies voor een sterkere internationalisering van het Vlaamse onderwijs. Hierin pleit de raad voor diepgaand onderzoek naar studentenmobiliteit en hoe dit aangemoedigd kan worden. Enerzijds moet men aandacht schenken aan de factoren die de mobiliteit belemmeren, anderzijds moet men op zoek gaan naar stimulansen die succesvol kunnen zijn (VLOR, Advies voor een sterkere internationalisering, 2007). Er is dus consensus in de bestaande literatuur dat studentenmobiliteit vele voordelen biedt, maar verder onderzocht en uitgebouwd dient te worden.

In de Studentenmonitor Vlaanderen (2009) werd aan de student zelf gevraagd welke aspecten zij belangrijk vinden bij een buitenlandse ervaring. Meer dan de helft van de studenten vindt alle onderstaande aspecten belangrijk (zie Figuur 2). De persoonlijke ontwikkeling wordt door bijna alle studenten (Universiteit: 98%, Hogeschool: 97%) als belangrijk ervaren, evenals de sociale integratie (UN: 89%, HS: 92%). Daarnaast wordt het verbeteren van de taalvaardigheid genoemd als een belangrijk aspect in het kader van een

buitenlandverblijf (UN: 82%, HS: 83%). Ook de begeleiding op de buitenlandse instelling is, vooral bij voor de hogeschool studenten (UN: 65%, HS: 77%) van belang.

Figuur 2. Belang van aspecten in het kader van het buitenlandverblijf (%) (Studentenmonitor Vlaanderen, 2009).

3.4 Studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs

Het studiegebied Onderwijs bestaat uit zowel de academische initiële lerarenopleiding als de bachelor in het onderwijs (lerarenopleidingen aan hogeschool). Binnen de bachelor in het onderwijs gaat het zowel om kleuter, lager als secundair onderwijs. Bovendien behoren de specifieke lerarenopleiding na master, de bachelor in de onderwijskunde, en de master in de opleiding en onderwijswetenschappen tot dit studiegebied.

In hoofdstuk 3.2 (beleid internationale mobiliteit) werd reeds het belang van het Europees burgerschap besproken. Het is in dit kader dat we ons in het onderzoek specifiek richten op het studiegebied Onderwijs. Het is in de scholen dat men dit burgerzin moet trachten mee te geven en waar men van leerlingen toekomstige mobiele studenten kan maken. In het Vlaamse basis en secundair onderwijs wordt via de leergebied- en vakoverschrijdende eindtermen aandacht geschonken aan elementen die bijdragen tot ‘jongeren helpen verantwoordelijke burgers te worden’. Dit zowel via de vakoverschrijdende eindtermen sociale vaardigheden als via de vakoverschrijdende eindtermen voor burgerschap (Vlaamse Onderwijsraad, 2007).

De Vlaamse Onderwijsraad (2007) stelt vast dat bij een evaluatie van de vakoverschrijdende eindtermen moet worden nagedacht over de versterking van de Europese dimensie in de eindtermen van de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs.

Uit de contacthypothese (Allport, 1954) blijkt dat samen werken in allerlei vormen van internationaliseringactiviteiten de beste manier is om begrip bij te brengen voor de volkeren in de EU. Internationaliseringvormen, zoals leerlingenuitwisselingen, schoolpartnerschappen en andere didactische activiteiten, bieden dus verschillende mogelijkheden tot

burgerschapsvorming. Het opdoen van ervaring in dit type van activiteit levert bij leerlingen en leerkrachten een bijdrage aan de vorming tot Europees burger.

De raad (2007) vindt dat het mondiale perspectief een integrerend deel uitmaakt van een concept van Europees burgerschap. Europees burgerschap is als het ware een laag binnen een globaal concept van burgerschap.

De lerarenopleiding, leraars, onderwijswetenschappers en onderwijsdeskundigen hebben een grote impact op de kwaliteit van onderwijs en vorming. In het Europese programma ‘Een Leven Lang Leren’ (LLP) gaat er dan ook veel aandacht naar. In het advies van het VLOR staat dat lerarenopleidingen internationalisering als expliciet thema moeten opnemen in hun curriculum. Ook moeten zij toekomstige leraren uitdagen om vorm te geven aan culturele diversiteit in hun pedagogische praktijk. Als advies wordt door het VLOR gegeven: *Om alle toekomstige leraren te laten reflecteren over de internationale dimensie van hun professionele praktijk, zouden instellingen voor lerarenopleiding internationale ervaring onder de vorm van stages, observatieperiodes in het buitenland, assistentschappen of betrokkenheid bij Comeniusprojecten⁴ van scholen heel sterk moeten aanmoedigen* (VLOR, advies voor een sterkere internationalisering, 2007).

De vzw Epos (Europese Programma's voor Onderwijs, Opleiding en Samenwerking) stelt echter vast dat hogescholen en universiteiten zich vaak enkel tot Erasmus, het programma voor het hoger onderwijs richten (Reynders, 2009). Zij willen de aandacht richten dat naast het alomgekende Erasmusprogramma andere LLP-luiken extra internationale kansen aanbieden binnen de lerarenopleiding.

3.5 Waarom nemen studenten deel?

3.5.1 Vier rationales

Uit het bovenstaande kunnen we besluiten dat op macro en mesoniveau studentenmobiliteit verschillende doelstellingen heeft en een belangrijk agendapunt is in zowel het Europese als Vlaamse beleid. Dit onderzoek wordt echter vanuit een micro niveau benaderd. Wat zijn de drijfveren die de ene student aanmoedigen mobiel te zijn en wat zijn de belemmeringen die de andere student hiervan weerhouden? Er werd in 3.1 reeds beschreven hoe er volgens Knight (1999) vier rationales van internationalisering zijn (p. 9). Deze rationales komen bij verschillende bronnen steeds terug. Zo zijn er volgens Verhoeven (2005, p33) ook vier drijfveren van internationalisering: een politieke, een culturele, een

⁴ Een Comeniusproject is een samenwerkingsproject tussen verschillende scholen van de Europese Unie.

onderwijskundige en een economische. Zowel op micro-, meso- als macroniveau vinden we deze drijfveren of rationales terug. Ook Zheng (2003, p. 226) beschrijft dat de factoren die de intentie vormen van studenten om naar het buitenland te gaan op de volgende manier gerangschikt kunnen worden:

- economische factoren (29%)
- academische factoren (27%)
- persoonlijke student factoren (15%)
- sociale factoren (13%)
- culturele factoren (9%)
- politieke factoren (7%)

Uit het onderzoek van Zheng (2003) blijkt dat economische, academische en persoonlijke factoren de meest belangrijke determinanten zijn voor studenten om naar het buitenland te gaan.

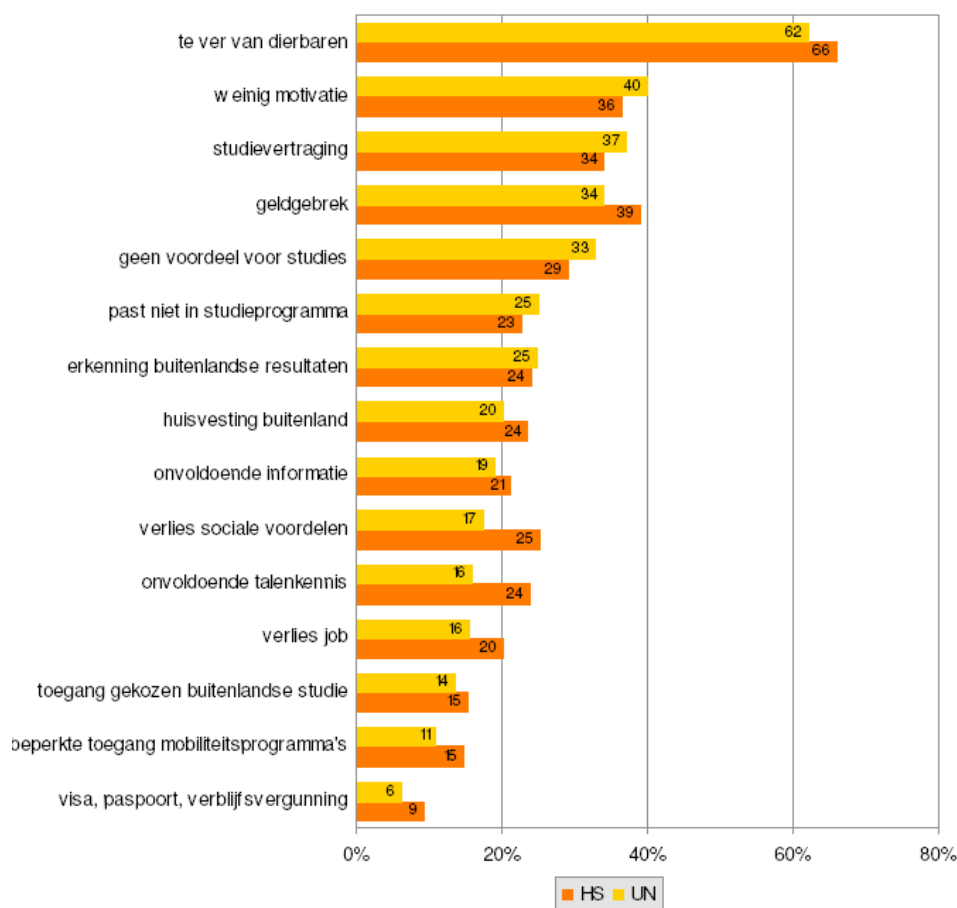
Altbach (1998) spreekt over pushes en pulls inzake internationalisering. Alhoewel Altbach dit vooral doet op mesoniveau, hebben Li & Bray (2007) deze manier van denken verder uitgewerkt op het niveau van de individuele student. Zo kunnen studenten enerzijds gedreven (pushed) worden vanuit hun thuisland of door het buitenland, en anderzijds belemmerd worden door een aantal krachten of factoren (pulled). Een opleiding in het buitenland kan bijvoorbeeld meer geavanceerd zijn, of over een bepaalde specialisatie beschikken die niet aanwezig is in het thuisland. Li & Bray geven deze factoren als volgt weer, “The present paper addresses not only the push/negative forces that drive students outward, but also the pull/positive forces that encourage students to stay at home. The pull forces at home include a desire to stay with one’s family, awareness of the relevance of domestic education, and increasing internationalisation of domestic institutions.”

3.5.2 Persoonlijke en studiegerelateerde redenen

In de Studentenmonitor Vlaanderen (2009) werden gepeild naar het belang dat studenten hechten aan onderstaande redenen (Figuur 3) om niet naar het buitenland te gaan. In deze studie wordt een onderscheid gemaakt tussen persoonlijke redenen en studiegerelateerde redenen.

Een belangrijke reden om niet naar het buitenland te gaan, is het feit dat ze niet te ver weg van hun dierbaren willen zijn (Hogescholen: 62%, Universiteiten: 66%). Ook geeft een behoorlijk deel van de studenten aan dat zij weinig gemotiveerd zijn om naar het buitenland te

gaan (HS: 35%, UN: 40%), of te weinig geld ter beschikking hebben om een buitenlandverblijf te kunnen financieren (HS: 39%, UN: 34%). Naast deze persoonlijke redenen om niet naar het buitenland te gaan spelen voor sommige studenten ook studiegerelateerde redenen een rol. Zo wordt een mogelijke vertraging van de studie door veel studenten als een probleem ervaren (HS: 34%, UN: 37%), en vindt ongeveer een derde van de studenten dat een buitenlandverblijf hen geen voordeel voor hun studie biedt (HS: 29%, UN: 33%). Ongeveer een kwart van de studenten ervaart daarnaast het probleem dat een buitenlandverblijf niet in hun studieprogramma past en dat in het buitenland behaalde resultaten niet door hun instelling worden erkend. Daarnaast valt op te merken dat ongeveer een kwart (24%) van de hogeschoolstudenten (tegenover 16 % van de universiteitsstudenten) onvoldoende taalkennis ook als een reden aanhaalt om niet naar het buitenland te gaan.

Figuur 3. Redenen om niet (nogmaals) naar het buitenland te gaan (Studentenmonitor Vlaanderen, 2009).

3.5.3 Motivatie

Binnen de sociale psychologie is de meest gekende motivationele opdeling die tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie (Deci & Ryan, 1985). Bij intrinsieke motivatie neemt men

deel omdat men dit als een persoonlijke verrijking ziet, men kiest er echt zelf voor om deel te nemen. Bij extrinsieke motivatie neemt men deel om aan druk van buitenaf te voldoen. Deze druk kan verschillend zijn, zoals het verkrijgen van een beloning of het voorkomen van een straf. De laatste jaren spreken Ryan & Deci (2002) meer over autonome en gecontroleerde motivatie. De autonome motivatie staat dan als synoniem voor 'willen', de gecontroleerde voor 'moeten'. Deze zienswijze is ook gekend onder de noemer zelfdeterminatietheorie.

4. Onderzoeksvragen

Traditioneel speelt het hoger onderwijs zich af in een internationale samenleving. Dit gegeven biedt ondermeer studenten de mogelijkheid om tijdens hun studie ervaring op te doen in het buitenland, door het volgen van (delen van) hun studie in het buitenland of door een stage. In de literatuur vinden we voldoende argumenten terug die aantonen dat internationale mobiliteit een meerwaarde kan bieden. Maar maken Vlaamse studenten wel gebruik van de mogelijkheid om (delen van hun) studie in het buitenland te volgen? Deze vraag werd reeds gedeeltelijk beantwoord door de Studenmonitor Vlaanderen (2009) voor de Vlaamse student in het algemeen. In dit onderzoek richten we ons echter specifiek op het studiegebied Onderwijs.

Onze hypothese is dat dit studiegebied het potentieel heeft om op lange termijn internationale mobiliteit aan te moedigen. De Return On Investment (ROI) zou binnen dit studiegebied hoger liggen dan in andere studiegebieden. Deze veronderstelling baseert zich gedeeltelijk op de contacthypothese theorie van Allport (1954). Leerkrachten in spe hebben namelijk de mogelijkheid om internationale projecten uit te werken op school (Comenius, uitwisselingen, enz.). Bovendien kunnen ze door het delen van hun ervaringen toekomstige studenten aanmoedigen mobiel te zijn.

Uit bovenstaande literatuur bleken verschillende opdelingen te worden gebruikt om de redenen voor internationale mobiliteit in te delen. De meest voorkomende opdeling zal worden gebruikt als kader voor het opstellen van de vragenlijst. Dit onderzoek wil echter ook nagaan aan de hand van analysemethodes of de gekozen opdeling wel opgaat in de realiteit.

De bevraging van de studenten zal zich niet beperken tot het studiegebied Onderwijs, studenten uit alle studiegebieden kunnen aan de enquête deelnemen. Het is interessant om na te gaan waar dit studiegebied zich in deze context tegenover andere studiegebieden positioneert. De andere studiegebieden kunnen in dit opzicht als benchmark dienen voor het studiegebied Onderwijs.

In dit kader zal in deze masterproef een antwoord worden gegeven op de volgende vragen:

- (OV1) Waar positioneert het studiegebied Onderwijs zich, wat studentenmobiliteit betreft, tegenover andere studiegebieden?
- (OV2) Wat is de stand van zaken betreffende studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs in Vlaanderen?
- (OV3) Op welke manier kan men de redenen om al dan niet internationaal mobiel te zijn opdelen in categorieën?
- (OV4) Welke knelpunten bemoeilijken de studentenmobiliteit in het studiegebied Onderwijs?
- (OV5) Welke succesfactoren moedigen de studentenmobiliteit aan in het studiegebied Onderwijs?
- (OV6) Heeft het studiegebied Onderwijs het potentieel om op lange termijn internationale mobiliteit aan te moedigen?

Op basis van de analyse van de onderzoeksresultaten hopen we enkele relevante beleidsaanbevelingen te kunnen geven aan de instellingen van hoger onderwijs wat de studentenmobiliteit betreft.

5. Methode

5.1 Algemeen onderzoeksopzet

Opzet van het onderzoek is enerzijds het beschrijven van de huidige studiesituatie van de Vlaamse student, en anderzijds het verklaren van de redenen waarom Vlaamse studenten al dan niet naar het buitenland gaan in het kader van hun studies. Bovendien wil dit onderzoek ook de hypothese toetsen die stelt dat het studiegebied Onderwijs op lange termijn de grootste ROI te bieden heeft.

Diverse belanghebbenden spelen een rol bij de doelstelling van dit onderzoek. De werkgroep van de Bologna-experten in Vlaanderen heeft als actiepunten het bevorderen van mobiliteit in Vlaanderen. Men wil de barrière van 20% halen die de EU vooropstelt, en zoveel mogelijk studenten aanmoedigen om een deel van hun opleiding in het buitenland door te brengen. De instellingen (universiteiten en hogescholen) zijn indirect ook belanghebbenden voor dit onderzoek. Uit de analyse zullen beleidsaanbevelingen geformuleerd worden die voor de instellingen van belang kunnen zijn om de barrière van 20% te halen binnen hun eigen onderwijsgebied. Tenslotte is de Vlaamse student zelf ook belanghebbende partij. Wanneer men met behulp van de beleidsaanbevelingen meer studenten naar het buitenland krijgt,

kunnen zij ook voordeel halen uit de mogelijkheden die een buitenlandse ervaring met zich meebrengt.

In dit onderzoek is er voor een ‘mixed method’ design gekozen, dit wil zeggen dat er zowel gebruik werd gemaakt van kwalitatieve als van kwantitatieve onderzoeksmethoden. Reden hiervoor is dat verschillende soorten analysetechnieken de validiteit van het onderzoek mee helpen onderbouwen (‘t Hart e.a, 1996).

Het kwalitatieve luik bestaat enerzijds uit een literatuuranalyse, anderzijds uit het afnemen van interviews. In een eerste fase is aan de hand van de literatuuranalyse een conceptueel kader opgesteld dat zal dienen als basis voor het opstellen van de vragenlijst. Dit kader is tot stand gekomen door het veelvuldig aantreffen in de literatuur van dezelfde indeling van redenen om al dan niet naar het buitenland te gaan. Doel van dit kader is het bieden van een rode draad doorheen de vragenlijst en de analyse van de gegevens. In een tweede fase van het kwalitatieve luik is een interviewleidraad opgesteld met als doel het onderbouwen van het gekozen conceptueel kader. Aan de hand van deze interviews is meer inzicht verworven binnen het thema ‘studentenmobiliteit’. Het conceptueel kader is op deze manier aangepast en verbeterd waar nodig.

Het kwantitatieve luik bestaat uit het opstellen en afnemen van een online-enquête en de analyse van de resultaten. Er werd gekozen voor een kwantitatieve benadering aangezien deze methode het best geschikt is voor het opsporen van kenmerken waarin groepen van elkaar verschillen, en verbanden tussen kenmerken of verschijnselen vast te stellen (‘t Hart e.a, 1996). De kwalitatieve benadering dient enkel als ondersteuning van het kwantitatieve luik. Als instrument voor deze dataverzameling werd een vragenlijst opgesteld. Doel van deze vragenlijst is het zichtbaar maken van de knelpunten en succesfactoren betreffende studentenmobiliteit. Aangezien de enquête ook werd afgenomen bij studenten uit andere studiegebieden kunnen deze als referentiepunt dienen voor het studiegebied Onderwijs.

5.2 Procedure

Het onderzoek heeft doorheen de beginfases een aantal veranderingen ondergaan. Oorspronkelijk werden als doelgroep de verschillende lerarenopleidingen in Antwerpen vooropgesteld. Doel was het vergelijken van de resultaten tussen de drie voornaamste lerarenopleidingen. Pas laat tijdens de onderzoeksprocedure werd door één van de lerarenopleidingen besloten niet meer deel te nemen aan de enquête omwille van een

overbevraging van de studenten met als gevolg voor dit onderzoek dat de focus verschuift van de lerarenopleidingen Antwerpen naar het studiegebied Onderwijs over heel Vlaanderen.

Een tweede belangrijke gebeurtenis tijdens de procedure is de samenwerking die is ontstaan met de werkgroep van het departement Onderwijs en Vorming. Om duidelijk te maken hoe deze samenwerking is ontstaan en op welke manier deze is verlopen, wordt dit in wat volgt uitgelegd.

Tijdens de zoektocht naar bestaande vragenlijsten over studentenmobiliteit, kwamen we terecht bij de dienst voor de Studentenmonitor Vlaanderen. Zij hebben mij in contact gebracht met Magalie Soenen, coördinator van de Bologna-experten binnen Vlaanderen, aangezien zij bezig was met een soortgelijk onderzoek. M. Soenen stelde eind december per mail voor om samen te werken aan het onderzoek en deel te nemen aan een vergadering van de werkgroep in Brussel op 11 januari. Deze werkgroep, werkzaam binnen het Ministerie van Onderwijs, heeft als actiepunt het bevorderen van mobiliteit in Vlaanderen.

Het contact met de werkgroep verliep via mail en werkgroepvergaderingen in Brussel. Tijdens een eerste vergadering werd duidelijk dat er samengewerkt kon worden, aangezien onze onderzoeksvragen in dezelfde lijn lagen. Het grootste verschil was dat deze thesis zich voornamelijk richt op het studiegebied Onderwijs (oorspronkelijk de lerarenopleiding), terwijl de werkgroep een algemeen beeld wilde van de knelpunten en succesfactoren voor de Vlaamse student. Tijdens deze eerste vergadering (11 januari) werd besloten dat er een voorstel zou ingediend worden voor de enquête en dat deze, na aanpassing, verspreid zou worden met behulp van Checkmarket⁵. Dit is een uitgebreid online softwaresysteem dat hulp biedt bij het versturen en analyseren van online enquêtes. Dit systeem werd gefinancierd door het Vlaams ministerie van Onderwijs. Het ontwikkelen van de enquête gebeurde aan de hand van de literatuur en reeds bestaande vragenlijsten.

Tijdens een tweede vergadering (12 februari) werd het voorstel van de enquête uitvoerig besproken. Elk lid van de werkgroep had de enquête doorgenomen en voorstellen ter verbetering of aanvulling voorbereid. Aan de hand van deze wijzigingen werd de enquête op punt gesteld en werden de definitieve vragen ingevoerd door middel van de Checkmarket-software. Bijlage 1 geeft de taakverdeling weer tussen mezelf en de werkgroep. Hoewel het niet altijd evident was de taken duidelijk af te bakenen, kunnen beide partijen van een win-situatie spreken.

⁵ www.checkmarket.com

Tijdens een derde vergadering (18 maart) werden de voorlopige resultaten van de enquête bekeken. Ook werd verder besproken hoe de analyse van de data zou verlopen. Checkmarket voert een beperkte analyse van de gegevens uit, men kan voornamelijk beschrijvende frequentietabellen verkrijgen. Bovendien is het mogelijk om het databestand op te slagen in een SPSS-bestand voor verdere verwerking.

Met de werkgroep werd afgesproken dat ik een voorstel van analyse zou indienen, beperkt naar mijn mogelijkheden. De focus ligt voor mezelf bij het studiegebied Onderwijs. Wanneer Brussel nog verdere of diepgaandere analyse wenst, gaat ze dit aan andere mensen overlaten. Tenslotte werd me tijdens de vergadering gevraagd om de eerste resultaten van het onderzoek voor te stellen op de studiedag van de Bologna-experten in Vlaanderen op 10 mei in Brussel. Voor deze studiedag werd nog een vergadering gepland (22 april) waar de eerste resultaten van dit onderzoek aan de werkgroep werd voorgesteld.

5.3 Respondenten

5.3.1 Kwalitatieve luik

Voor het kwalitatieve luik van het onderzoek zijn de internationaliseringcoördinatoren van de verschillende lerarenopleidingen in Antwerpen geïnterviewd in de loop van januari 2010. Dit zijn Herman Coene, Rita Heyrman en Elke Struyf. H. Coene is de departementale internationale coördinator van de lerarenopleiding aan de Karel de Grote-Hogeschool. R. Heyrman is coördinator internationalisering voor het departement Bedrijfskunde, Lerarenopleiding en Sociaal Werk aan de Artesis Hogeschool Antwerpen. E. Struyf is voorzitter van de Onderwijscommissie Lerarenopleiding binnen het Instituut voor Onderwijs- en informatiewetenschappen (IOIW) aan de Universiteit van Antwerpen. Per mail werd contact opgenomen en de interviews vonden plaats in de instellingen waar de coördinatoren werkzaam zijn.

5.3.2 Kwantitatieve luik

Wat het kwantitatieve luik betreft is de Vlaamse student bevroegd. De instellingen voor hoger onderwijs (hogescholen en universiteiten) in Vlaanderen werden via een e-mail benaderd die werd verstuurd vanuit het Departement van Onderwijs en Vorming. De enquête werd afgenomen bij alle instellingen die wensten deel te nemen aan de bevraging (zie bijlage 2 voor lijst van deelnemende instellingen). De enquête werd gedurende de maand maart 2010 afgenomen. Omwille van de privacywetgeving kon de enquête niet gepersonaliseerd worden

opgemaakt. Dit betekent dat de instelling zelf de link diende door te sturen via e-mail naar de studenten of het op de elektronische leeromgeving of website kon plaatsen. Midden maart werd er vanuit het Departement een rappel verstuurd op het aantal respondenten te verhogen. Wanneer de enquête op 1 april werd afgesloten, hadden 9.408 studenten deelgenomen.

Tabel 1
Eindstatus enquête studentenmobiliteit.

Status:	Afgesloten	Gedeeltelijk geantwoord:	618 (6,6%)
Begindatum:	1-3-2010	Afgedankt:	0 (0%)
Einddatum:	31-3-2010	Einde bereikt:	8.790 (93,4%)
Live:	31 dagen	Totaal beantwoord:	9.408
Vragen:	58		

In dit onderzoek gaat de aandacht in de eerste plaats naar de studenten uit het studiegebied Onderwijs. Aangezien er echter ook studenten uit andere opleidingen werden bevraagd kunnen de resultaten van de studenten uit de lerarenopleidingen vergeleken worden met de resultaten van de studenten uit andere studiegebieden.

5.3.3 Steekproefgrootte

De opgestelde enquête werd afgenomen bij een selectie van de totale populatie. Doel is om op basis van deze steekproef een representatieve weergave te stellen van de werkelijke Vlaamse studentenpopulatie. Om na te gaan hoe groot de benodigde steekproef moet zijn, werd rekening gehouden met volgende aspecten: de grootte van de populatie, de gewenste betrouwbaarheid, de nauwkeurigheid en de foutmarge waarmee uitspraken kunnen worden gedaan (Saunders, e.a., 2006).

Wat de grootte van de populatie betreft maken we gebruik van het rapport van Onderwijs Vlaanderen (2009-2010). Dit rapport geeft een eerste zicht op het aantal inschrijvingen in het hoger onderwijs in Vlaanderen. Het gaat om een eerste rapportering, de cijfers zijn nog niet definitief en zullen bijgevolg nog toenemen in de loop van het academiejaar. Tabel 2 toont dat in het academiejaar 2009-2010 196.226 studenten zich hebben ingeschreven aan een instelling voor hoger onderwijs in Vlaanderen.

Tabel 2

Aantal inschrijvingen in het hoger onderwijs academiejaar 2009-2010 (voorlopige cijfers Onderwijs Vlaanderen, 2009-2010).

	M	V	T
Professioneel gerichte opleidingen	37.305	51.958	89.263
Academisch gerichte opleidingen	49.356	52.234	101.590
Schakelprogramma	2.600	2.773	5.373
Studiegebied Onderwijs	5.748	14.288	20.036
Algemeen totaal	89.261	106.965	196.226

Aangezien we ons in deze paper specifiek richten op het studiegebied Onderwijs gaan we de steekproefgrootte zowel na voor dit studiegebied als over alle studiegebieden heen. Rekening houdend met een foutenmarge⁶ van 5%, een betrouwbaarheidsniveau⁷ van 95% en de grootte van de populatie (196.226 Vlaamse studenten ingeschreven in 2009, 20.036 Vlaamse studenten binnen het studiegebied Onderwijs) en een spreiding voor dit kenmerk van 50% werd aan de hand van onderstaande formule de steekproefgrootte berekend (Saunders, e.a., 2006).

$$N = p\% \times q\% \times [z : e\%]^2$$

Waarbij:

- N – de minimale omvang van de steekproef is
- P% - het percentage van de gespecificeerde categorie is
- Q% - het percentage is dat niet tot de gespecificeerde categorie behoort
- Z – de z-waarde is die bij het vereiste betrouwbaarheidsniveau hoort
- E% - de vereiste foutmarge is

Om representatieve uitspraken te maken over de Vlaamse student, over alle studiegebieden heen, hebben we een deelname nodig van minimum 384 respondenten. De

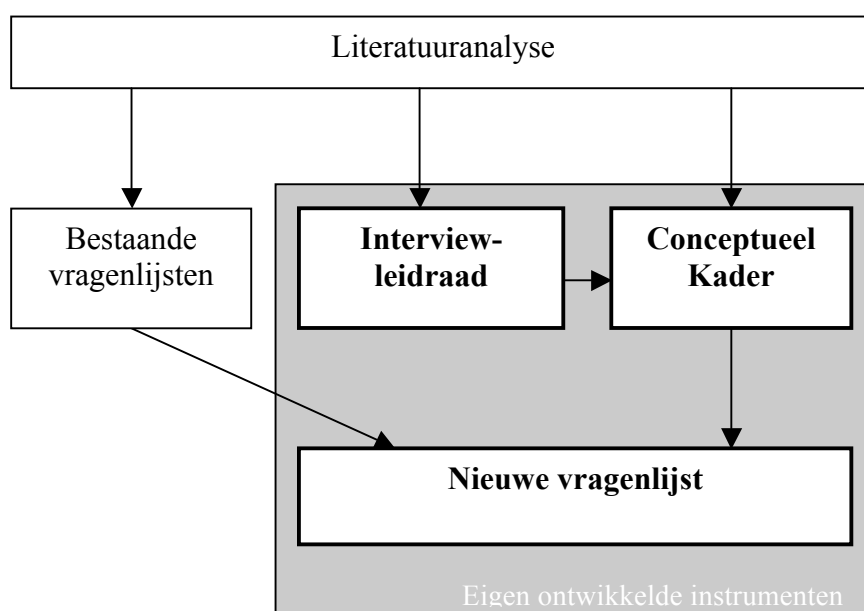
⁶ De foutenmarge is de grootte van de fout die je toelaat. Een kleine foutenmarge vereist een grotere steekproef.

⁷ Het betrouwbaarheidsniveau is de mate van onzekerheid die je wil toelaten. Bij 95% dien je 1.96 keer de standaardfout op te tellen en af te trekken waardoor je ongeveer 95% van alle mogelijke resultaten omvat die bij een herhaalde steekproeftrekking zouden zijn voorgekomen. Een hoger betrouwbaarheidsniveau vereist een grotere steekproef.

vereiste steekproefgrootte specifiek gericht op het studiegebied Onderwijs bedraagt 377 respondenten. We kunnen dus stellen dat minimaal 384 respondenten moeten deelnemen aan de enquête om een representatief beeld van de gehele Vlaamse studentenpopulatie te kunnen geven. Wanneer bovendien minstens 377 studenten uit het studiegebied Onderwijs meewerken aan de enquête, kunnen we een correct beeld schetsen van de studenten uit dit studiegebied.

5.4 Instrumenten

Een eerste ontwikkeld instrument is een interviewleidraad (bijlage 3), die werd opgesteld aan de hand van de bestaande literatuur en die als ondersteuning diende bij het opstellen van de vragenlijst. Een tweede instrument dat ontwikkeld werd uit de literatuuranalyse en uit de interviewleidraad, is het conceptueel kader. Figuur 4 geeft visueel weer op welke manier de instrumenten ontwikkeld zijn (grijze kader = eigen ontwikkelde instrumenten).

Figuur 4. Visuele weergave ontwikkeling van de instrumenten (eigen invulling).

Uit de literatuur bleken 5 rationeles steeds terug te komen (zie boven). De rationele ‘politieke factoren’ werd weggelaten nadat uit de interviews en overleg met de werkgroep van de Bologna-experten bleek dat deze voor de Vlaamse student weinig relevant is. Reden hiervoor is dat studenten zelden omwille van politieke redenen aangeven al dan niet mobiel te zijn, wat je wel kan terugvinden bij bijvoorbeeld Chinese studenten. Sommige rationeles overlappen elkaar, zo zullen bijvoorbeeld academische en economische factoren vaak samen

gaan. In welke mate deze rationeles met elkaar correleren, zal uit de analyse van de resultaten blijken. Aangezien er zowel succesfactoren (push) als knelpunten (pull) zijn om deel te nemen aan studentenmobiliteit, worden deze push en pull factoren in verband gebracht met de 4 rationeles. Dit wordt in onderstaand kader (Tabel 2) samengebracht. De invulling ervan gebeurde op basis van de bestaande literatuur (bijlage 4) en werd aangepast na het afnemen van interviews met deskundigen en het overleg met de werkgroep van de Bologna-experten. De motieven die in verschillende literatuur naar boven kwamen, werden opgenomen in het kader.

Tabel 3

Conceptueel kader succesfactoren en knelpunten studentenmobiliteit (eigen invulling).

	SUCCEFACTOREN (PUSH)	KNELPUNTEN (PULL)
Academische factoren	<ul style="list-style-type: none"> - meer mogelijkheden - aangemoedigd door docenten/coördinatoren - andere academische methodes/inzichten verwerven - professionele ontwikkeling - de faam van een buitenlandse instelling - complementair aanbod opleidingsonderdelen - kennismaking met nieuwe vakinhouden - kennismaking met nieuwe onderwijsmethodes en leermiddelen - mogelijkheden worden aangeboden door opleiding - taal leren 	<ul style="list-style-type: none"> - minder mogelijkheden - gebrek aan aanmoediging door docenten/coördinatoren - gebrek aan informatie over mogelijkheden - administratieve (over)belasting - angst om erkenning van diploma/credits - angst jaar niet te kunnen afwerken (eindwerk) - gebrekkige talenkennis - gebrek aan mogelijkheden (door bv structuur van opleiding) - verkiezen om na de opleiding een buitenlandse ervaring op te doen
Economische factoren	<ul style="list-style-type: none"> - meerwaarde op arbeidsmarkt door: ervaring opdoen taal leren - toegang tot beurs 	<ul style="list-style-type: none"> - financieel niet mogelijk - geen toegang tot beurs - een job hebben in thuisland
Sociale factoren	<ul style="list-style-type: none"> - sociaal leven ontplooiën/ vriendenkring verruimen - zelfstandiger leren worden - sociale vaardigheden verbeteren - taal leren (communiceren) - aanzet van vrienden/omgeving/ studentenkringen 	<ul style="list-style-type: none"> - gehecht aan thuis - niet avontuurlijk ingesteld zijn - gemakzucht - weinig stimulans van thuis uit, ‘onder de kerktoren’ mentaliteit - weinig aanzet van

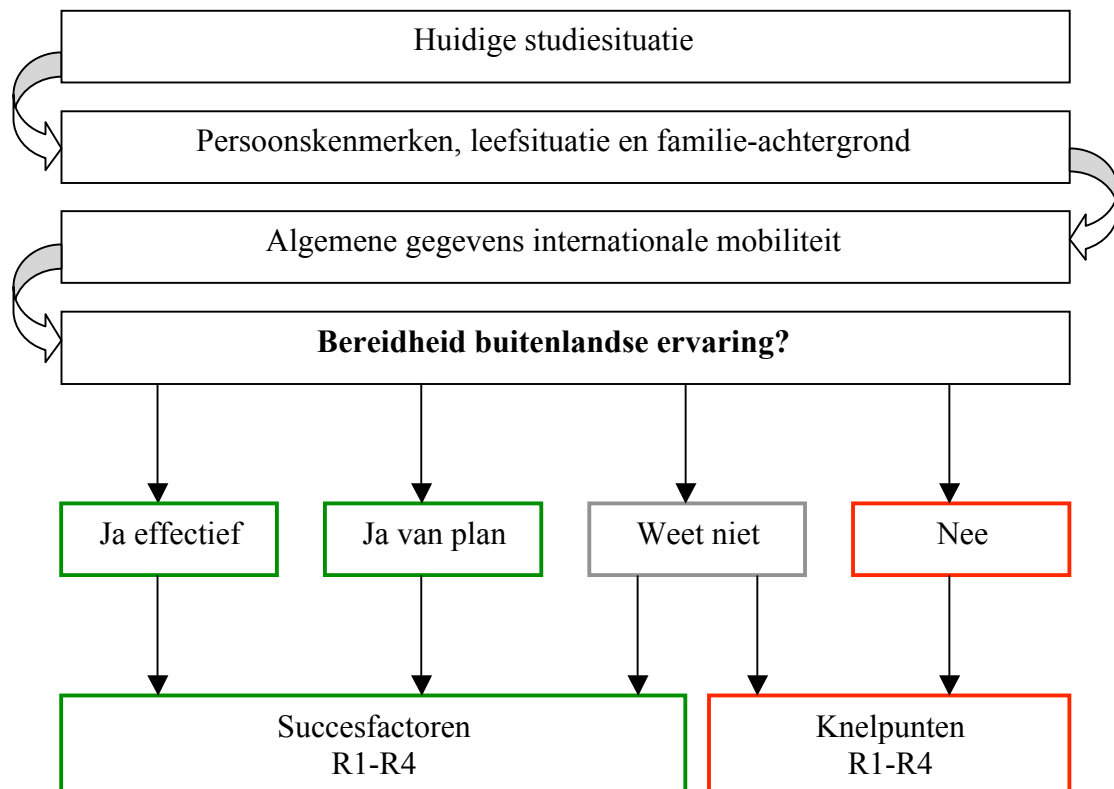
	<ul style="list-style-type: none"> - vroegere internationale ervaring - versterking van persoonlijkheid 	vrienden/omgeving/ studentenkringen
Culturele factoren	<ul style="list-style-type: none"> - iets van de wereld willen zien - nieuwsgierig naar andere culturen - andere culturen begrijpen - verrijking van culturele inzichten - uit omgeving/opleiding al veel contact met andere culturele aspecten 	<ul style="list-style-type: none"> - niet ruimdenkend zijn - angst van andere culturele aspecten - uit omgeving/opleiding weinig contact met andere culturele aspecten

Ten slotte werd op basis van bovenstaand conceptueel kader en reeds bestaande enquêtes een internetvragenlijst opgesteld (bijlage 5). Deze lijst is geprogrammeerd met behulp van het softwarepakket Checkmarket. De vragenlijst bestaat uit de volgende thematische vragenblokken: huidige studiesituatie, persoonskenmerken, leefsituatie, achtergrondkenmerken familie achtergrond, algemene gegevens internationale mobiliteit en bereidheid buitenlandse ervaring.

De vragenlijst leunt dicht aan bij enerzijds de basisvragenlijst van de Studentenmonitor Vlaanderen 2009 en anderzijds de vragenlijst van de Vlaamse Erasmus enquête 07-08. De vragen rond de bereidheid voor een buitenlandse ervaring werden opgebouwd rond het kader (zie Tabel 3) waarin de 4 rationeles verwerkt werden. Opzet is te kunnen achterhalen welke rationele al dan niet zwaar doorwegen en hoe deze in verband staan met de persoonskenmerken van de student. Figuur 5 geeft de design van de vragenlijst visueel weer.

Doorheen de vragenlijst werd voornamelijk gebruik gemaakt van gesloten vragen, dit om de verwerking van de vragen mogelijk te maken. Voor de bevraging van de succesfactoren en knelpunten werden schaalvariabelen opgesteld. Per rationele werden 4 stellingen geformuleerd, waarbij gebruik werd gemaakt van een Likertschaal met vijfpuntenschaal. Er zijn verscheidene redenen om voor deze schaal te opteren. Ten eerste is er meer variantie dan bij een driepuntenschaal. Bij deze laatste zijn de categorieën namelijk niet genuanceerd genoeg en dreigt men data te verliezen. Als er geopteerd wordt voor meerdere categorieën (bijvoorbeeld een zevenpuntenschaal) is het moeilijk deze te benoemen. Een oneven aantal categorieën is noodzakelijk om zich te kunnen positioneren in de helft aangezien respondenten zich neutraal moeten kunnen opstellen (Brinkman, 1994).

De benoeming van de schaal is als volgt: helemaal mee oneens – meer mee oneens dan mee eens- noch mee eens, noch mee oneens, meer mee eens dan mee oneens- helemaal mee eens.

Rationele:
 R1: Academische factoren
 R2: Economische factoren
 R3: Sociale factoren
 R4: Culturele factoren

Figuur 5. Schematische weergave vragenlijstdesign.

5.5 Analyse

Wat de analyse betreft wordt in dit onderzoek waar mogelijk de nadruk gelegd op het studiegebied Onderwijs. Om de resultaten van de verschillende kenmerken binnen dit studiegebied beter te kunnen kaderen, worden ze waar mogelijk vergeleken met de resultaten over alle studiegebieden heen. Opzet is om opvallende kenmerken binnen het studiegebied Onderwijs zo te detecteren. Wanneer er grote verschillen lijken op te vallen, moeten we benadrukken dat het om hypothesen gaat. Het verschil in aantal respondenten tussen het studiegebied Onderwijs en alle studiegebieden samen is namelijk erg groot waardoor verschillen ook op toeval kunnen berusten.

De twee eerste onderzoeksvragen (OV1 & OV2) kunnen beantwoord worden door vrij eenvoudige tabelanalyse. De resultaten binnen het studiegebied Onderwijs worden telkens naast de resultaten over alle studiegebieden heen weergegeven. Hiervoor worden volgende elementen besproken:

- buitenlandse ervaring,
- invloed op keuzebepaling studenten buitenlandse ervaring,
- belang en tevredenheid aspecten van het studiegerelateerde verblijf,
- internationale gerichtheid opleiding/instelling,
- benchmark studiegebied Onderwijs studentenmobiliteit.

Wat de analyse betreft van de derde onderzoeksvraag (OV3) werd gebruik gemaakt van factoranalyse om na te gaan hoe men de redenen om al dan niet naar het buitenland te gaan kan groeperen.

Voor de analyse van de knelpunten (OV4) wordt in een eerste fase gekeken naar elementen die doen twifelen aan de hand van tabelanalyse. In een tweede fase wordt aan de hand van het vergelijken van gemiddelde scores (som van Likertscores) nagegaan welke redenen het zwaarst doorwegen.

De analyse van onderzoeksvraag 5 (OV5) vertrekt vanuit het toepassen van logistische regressie om na te gaan welke variabelen voorspellend zijn voor het al dan niet naar het buitenland gaan. In een tweede fase wordt (naar analogie van OV4) aan de hand van het vergelijken van gemiddelde scores (som van Likertscores) nagegaan welke redenen het zwaarst doorwegen.

Voor deze laatste drie onderzoeksvragen kunnen we niet enkel gebruik maken van de data gerelateerd aan het studiegebied Onderwijs. Voor deze analysetechnieken heeft men bijgevolg van het gehele databestand gebruik gemaakt. Het aantal respondenten verdeeld over de verschillende categorieën binnen enkel het studiegebied Onderwijs zou voor deze analyse te klein zijn om representatieve besluiten te kunnen formuleren.

Het antwoord op de laatste onderzoeksvraag (OV6) zal blijken uit bovenstaande analyses.

5.5.1 Verschillende indelingen vraag 39

De belangrijkste vraag, die in de hele analyse centraal staat, is vraag 39. Deze vraag peilt naar het al dan niet naar het buitenland willen gaan (of zijn geweest) in het kader van een opleiding. Voor deze vraag zijn 6 antwoordcategorieën mogelijk:

1. Nee en ik ben dit ook niet van plan voor de rest van mijn opleiding
2. Nee maar ik ben wel van plan dit in het vervolg van mijn opleiding te doen
3. Ja, één keer
4. Ja, meermaals

5. Nee, ik plan dit NA mijn opleiding te doen
6. Ik weet nog niet of ik dat wil

Voor het verder verloop van het onderzoek werd voor vraag 39 een nieuwe variabele aangemaakt die in plaats van 6 categorieën er nog maar vier bevat. De categorie 'ja, één keer' en 'ja, meermaals' werden samengenomen. Ook de categorie 'Nee, ik plan die NA mijn opleiding te doen' werd opgenomen bij de 'nee' categorie aangezien deze vorm van mobiliteit zich niet binnen de opleiding situeert. Omwille van het samennemen van deze categorieën krijgen we iets andere percentages dan wanneer er 6 categorieën zijn.

Voor de logistische regressie werd voor vraag 39 een dummyvariabele aangemaakt in SPSS. Daar werden antwoordcategorieën 1, 5 en 6 samengenomen tot 'nee' (=0). Antwoordcategorieën 2, 3 en 4 werden samengenomen tot de categorie 'ja' (=1).

Voor de factoranalyse werden de 6 antwoordcategorieën samengenomen in 5 groepen. Voor elk van deze groepen werd in SPSS een nieuw databestand aangemaakt. De eerste groep beschrijft de studenten die niet naar het buitenland zijn gegaan en dit ook niet van plan zijn. De tweede groep beschrijft de studenten die wel één of meerdere keren naar het buitenland zijn geweest, of die dit van plan zijn te doen tijdens hun opleiding. De derde groep beschrijft de studenten die effectief tijdens hun opleiding mobiel zijn geweest (zelfde als groep twee maar zonder diegene die het van plan zijn). Een vierde groep beschrijft de studenten die wel van plan zijn naar het buitenland te gaan maar dit na hun opleiding wensen te doen. Een vijfde groep beschrijft de studenten die nog twijfelen om naar het buitenland te gaan (20% van de respondenten).

5.5.2 Tabelanalyse

Voor de analyse van de eerste twee onderzoeksvragen volstaat het om een aantal tabellen te bekijken. Het grootste deel van deze tabellen komen uit de output van Checkmarket. In een aantal gevallen werd een eigen tabel gemaakt op basis van de tabellen van Checkmarket voor het vergelijken van de resultaten uit het studiegebied Onderwijs met de andere studiegebieden.

5.5.3 Factoranalyse

Er werd in SPSS een factoranalyse uitgevoerd per databestand (zie boven). Voor de respondenten die aangaven nog niet te weten of ze een studiegerelateerde reis zouden uitvoeren werd zowel gepeild naar redenen om niet te gaan als om wel te gaan. Bij

respondenten die aangaven niet naar het buitenland te gaan, werd enkel gepeild naar de redenen waarom ze niet gingen (knelpunten). Wie aangaf wel te willen gaan of te zijn geweest kreeg enkel de vragen met redenen waarom ze die beslissing gemaakt hadden (succesfactoren).

Voor het bepalen van het aantal componenten waarop de variabelen laden werd naar verschillende elementen gekeken. In een eerste fase werd gekeken naar de Eigenwaarde die SPSS aangaf. Regel is dat voor een eigenwaarde groter dan 1 men van een component kan spreken. Bovendien werd er ook naar de scree plots gekeken. Regel bij deze figuren is dat je het aantal componenten voor de knik moet nemen. Ook werd er rekening gehouden met de totale verklaarde variantie die de componenten verklaarden. Naast deze empirische elementen werd er ook inhoudelijk gekeken naar hoe men de componenten kon indelen.

5.5.4 Logistische regressie

De voorspellende variabelen werden achterhaald door middel van een logistische regressieanalyse uitgevoerd door SPSS. Er werd vertrokken vanuit een 0-model. Aan dit model werden telkens variabelen toegevoegd. Niet significante variabelen werden uit het model verwijderd. Bij een beter geacht model werd de -2Loglikelihood vergeleken met het 0-model en op significantie gecontroleerd. Na het draaien van 3 verschillende modellen, kwamen we tot een vierde model dat alle significante voorspellers samenbracht. Logits werden aan de hand van een hulpbestand in Excel omgezet naar probabiliteiten.

5.5.5 Vergelijken van gemiddeldes

In een eerste plaats werd per schaalvariabele gekeken naar hoe zwaar elke stelling op zich doorweegt. In een tweede plaats werd op basis van de indeling naar componenten die uit de factoranalyse bleek gekeken naar de gemiddelde score (som van Likertschaal scores).

6. Onderzoeksresultaten en conclusies

Hoofdstuk 6 wordt hieronder opgedeeld in zes deelhoofdstukken. Elk deelhoofdstuk beantwoordt één van de vooropgestelde onderzoeksvragen. Er werd gekozen om hierin zowel de onderzoeksresultaten weer te geven als de conclusies te trekken, dit om herhaling te vermijden. Beleidsrelevante conclusies worden samengevat in hoofdstuk 7.

6.1 Positionering studiegebied Onderwijs (OV1)

Vooraleer deze eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, wordt de representativiteit van de steekproef besproken. Dit om na te gaan of de conclusies die we trekken wel representatief zijn voor de gehele studentenpopulatie. In een tweede fase geven we weer welke opleidingen opgedeeld werden binnen het studiegebied Onderwijs en plaatsen we dit studiegebied vervolgens binnen het groter geheel. We gaan na of men binnen dit studiegebied meer of minder dan gemiddeld mobiel is.

6.1.1 Representativiteit steekproef

Tabel 4 geeft het aantal respondenten per opleiding weer die hebben deelgenomen aan de enquête. Aan de enquête namen 9.198 studenten deel. 8.790 (93%) van de respondenten bereikten het einde van de enquête. Tabel 5 (zie p. 33) toont dat 690 respondenten behoren tot het studiegebied Onderwijs.

Tabel 4

Aantal respondenten deelname enquête opgedeeld naar soort opleiding.

	M	V	T
Professioneel gerichte opleidingen	1314	2972	4286
Academisch gerichte opleidingen	1736	2733	4469
Schakelprogramma	128	168	296
Ander	40	107	147
Algemeen totaal	3218	5980	9.198

Uit 5.3.3 (steekproefgrootte) bleek dat de vereiste steekproefgrootte over alle studiegebieden heen 384 respondenten bedraagt. Voor het studiegebied Onderwijs bedraagt de minimum steekproefgrootte 377 respondenten. Uit Tabel 4 lezen we af dat we met 9.198 respondenten ruim boven deze vereiste zitten. Met een steekproefgrootte van 9198 respondenten is de foutmarge gelijk aan 0,99% wat zeer laag is aangezien men normaal gezien werkt met een foutmarge van 5%. We kunnen dus stellen dat de resultaten die voortkomen uit de afgenomen enquête representatief zijn voor de gehele Vlaamse studentenpopulatie.

Wanneer we de steekproefgrootte nagaan specifiek voor het studiegebied Onderwijs, stellen we vast dat we met 690 respondenten uit dit studiegebied ruim boven de vereiste van

377 respondenten scoren. Deze steekproefgrootte geeft een foutmarge gelijk aan 3,7% wat voldoende is.

Wat uit Tabel 4 opvalt, is dat meer vrouwelijke dan mannelijke studenten hebben deelgenomen. Hoewel in de totale studentenpopulatie ook iets meer vrouwen dan mannen zitten, kan men hieruit afleiden dat er algemeen gezien meer vrouwelijke studenten aan een enquête deelnemen.

6.1.2 Benchmark studiegebied Onderwijs

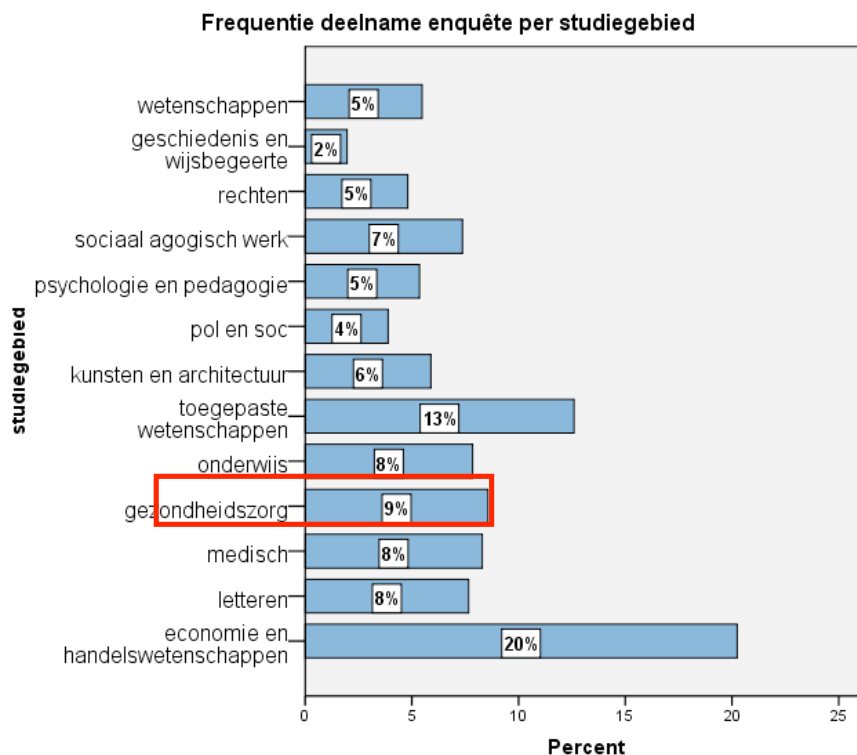
Tabel 5 toont tot welke opleidingen de respondenten binnen het studiegebied Onderwijs behoren. Het grootste aantal respondenten uit dit studiegebied komt uit de bachelor in het secundair onderwijs.

Tabel 5

Aantal respondenten per opleiding binnen het studiegebied Onderwijs.

Opleiding binnen studiegebied Onderwijs	Aantal respondenten
academische initiële lerarenopleiding	34
bachelor in de onderwijskunde	60
bachelor in het onderwijs: kleuteronderwijs	102
bachelor in het onderwijs: lager onderwijs	167
bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs	214
master in de opleiding en onderwijswetenschappen	14
specifieke lerarenopleiding na master	22
Ander	77
Totaal	690

Figuur 6 toont het percentage deelnemers per studiegebied. De officiële indeling naar studiegebieden werd heronderverdeeld in 12 studiegebieden om een beter overzicht te hebben. Het grootste aantal respondenten komt uit het studiegebied Economie en Handelswetenschappen, gevolgd door het studiegebied Toegepaste Wetenschappen. Het studiegebied Onderwijs heeft meer dan 500 respondenten en bevindt zich daarmee rond het gemiddelde.

Figuur 6. Frequentie studiegebieden deelname enquête.

In Tabel 6 kunnen we vaststellen uit welk studiegebied de minst/meest mobiele studenten komen. Bijgevolg kunnen we het studiegebied Onderwijs positioneren op het gebied van studentenmobiliteit. Voor deze vraag werd vraag 39 opgedeeld in 4 categorieën in plaats van 6 (zie analyse).

Tabel 6

Internationale mobiliteit per studiegebied tijdens opleiding.

	Nee	Ja van plan	Ja effectief	Weet niet
Economie en Handelswetenschappen	45%	27%	9%	20%
Letteren	28%	32%	25%	15%
Medisch	31%	37%	10%	22%
Gezondheidszorg	48%	27%	6%	19%
Onderwijs	42%	24%	9%	25%
Toegepaste wetenschappen	46%	25%	10%	19%
Kunsten en Architectuur	42%	28%	10%	21%
Pol en Soc	42%	28%	13%	17%
Psychologie en Pedagogie	40%	28%	8%	25%
Sociaal agogisch werk	51%	23%	4%	22%
Rechten	40%	29%	9%	22%
Geschiedenis en Wijsbegeerte	51%	19%	10%	20%
Wetenschappen	37%	26%	15%	22%
Totaal	42%	27%	10%	21%

Het hoogste percentage, 25%, van studenten die effectief mobiel zijn geweest, komen uit het studiegebied Letteren. De studenten van Sociaal agogisch werk scoren het laagst met 4%, gevolgd door de studenten uit de gezondheidszorg (6%). Het studiegebied Onderwijs scoort gemiddeld met 9%. De studiegebieden Onderwijs, Psychologie en Pedagogie, scoren het hoogst op de antwoordcategorie 'weet niet'. 25% van deze studenten geven aan nog niet te weten of ze naar het buitenland zullen gaan of niet. Het studiegebied Sociaal agogisch werk bedraagt samen met het studiegebied Geschiedenis en Wijsbegeerte met 51% het hoogst aantal respondenten die geen interesse tonen om naar het buitenland te gaan. Binnen de onderwijsgebieden gezondheidszorg (48%) en Toegepaste wetenschappen (46%) wil ook een groot deel van de studenten niet mobiel zijn.

6.2 Stand van zaken studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs (0V2)

Onderzoeksvraag 2 wordt stapsgewijs beantwoord. In een eerste fase wordt meer gedetailleerd gekeken naar de buitenlandse ervaring binnen het studiegebied Onderwijs. Het soort van buitenlandse ervaring, het mobiliteitsprogramma en de duur ervan worden besproken. In een tweede fase bekijken we wie een invloed uitoefent op de keuzebepaling van de student om al dan niet naar het buitenland te gaan. In een derde fase wordt het belang en de tevredenheid besproken die studenten hechten aan bepaalde aspecten gerelateerd aan het buitenlandse verblijf. In een vierde en laatste fase bespreken we de internationale gerichtheid van de instelling binnen dit studiegebied.

6.2.1 Buitenlandse ervaring

Figuur 7 toont ons dat 42% van de studenten binnen dit studiegebied niet van plan zijn een buitenlandse ervaring op te doen tijdens hun opleiding (31% niet tijdens opleiding, 11% wel van plan maar NA opleiding). Over alle studiegebieden heen (bijlage 6), gaat het om dezelfde percentages (30% niet tijdens opleiding, 12% NA opleiding).

Slechts 9% (tegenover 11% in andere studiegebieden) is reeds effectief naar het buitenland geweest. Opvallend is dat hoewel slechts 9% van de respondenten reeds naar het buitenland is geweest, 24% (tegenover 28% in andere studiegebieden) aangeeft van plan is naar het buitenland te gaan. Dit kan deels verklaard worden doordat 60% van de respondenten zich in de 1ste bachelor (30%) of in de 2de bachelor (30%) bevinden. 40% van de respondenten binnen het studiegebied onderwijs bevinden zich in een 3de bachelor, bachelor na bachelor of masteropleiding (zie bijlage 7). In sommige opleidingen kan men echter al vanaf de 2de bachelor naar het buitenland. Men kan uit bovenstaande afleiden dat studenten, zowel binnen

het studiegebied Onderwijs als over alle studiegebieden heen, betrekkelijk veel plannen hebben om naar het buitenland te gaan, maar deze niet altijd uitvoeren. Deze bevinding komt overeen met die van de studentenmonitor Vlaanderen (2009).

Binnen het studiegebied Onderwijs hebben we een totaal van 25% van de respondenten die het nog niet weten, tegenover 20% over alle opleidingen heen. Dit toont dat één vierde van de studenten nog overtuigd kan worden om een periode van hun studies in het buitenland door te brengen.

39. Heb je al in het buitenland, of in een andere gemeenschap stage gelopen of onderwijs gevolgd tijdens je huidige opleiding?

(Elke respondent kon slechts **EEN** van de volgende antwoorden kiezen.)

Antwoord	Totaal	% van antwoorden	%
1 Nee en ik ben dat ook niet van plan voor de rest van mijn opleiding	209		31%
2 Nee maar ik ben wel van plan dit in het vervolg van mijn opleiding te doen	161		24%
3 Ja, één keer	52		8%
4 Ja, meermaals	7		1%
5 Nee, ik plan dit NA mijn opleiding te doen	71		11%
6 Ik weet nog niet of ik dat wil	170		25%
Totaal aantal respondenten: 670			
Vraag overgeslagen: 0			

Figuur 7. Deelname buitenlandse ervaring binnen studiegebied Onderwijs.

Tabel 7 toont wat voor soort buitenlandse ervaring er werd opgedaan door de studenten die aangaven mobiel te zijn geweest. Binnen het studiegebied Onderwijs valt op dat meer studenten een stage hebben gelopen als een reguliere opleiding. Dit is over alle studiegebieden heen omgekeerd, daar wordt er meer een reguliere opleiding gevolgd in het buitenland. Dit kan verklaard worden doordat studenten binnen het studiegebied Onderwijs meer stages dienen te doorlopen dan gemiddeld.

Tabel 7

Soort buitenlandse ervaring. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. Een reguliere opleiding	31%	42%
2. Een stage	42%	32%
3. Een onderzoek	7%	6%
4. Een summer school	2%	4%
5. Een taalcursus	3%	4%
6. Ander	15%	13%
TOTAAL aantal respondenten	59	873

Tabel 8 geeft aan met welk programma studenten mobiel zijn geweest. Uit deze tabel valt op dat de respondenten binnen het studiegebied Onderwijs eerder een programma van de eigen instelling doorlopen, terwijl over alle studiegebieden heen dit slechts op de derde plaats komt (na zelf bedacht en uitgevoerd). We kunnen hieruit afleiden dat de instellingen binnen het studiegebied Onderwijs een ruim aanbod voor buitenlandse programma's aanbiedt en dat studenten hier ook op ingaan. Dit heeft als gevolg dat binnen dit studiegebied iets minder studenten een programma zelf bedenken en uitvoeren (10% tegenover 19%). Op de eerste plaats komt het Erasmus programma. Over alle studiegebieden heen geeft bijna 50% van de respondenten aan met een Erasmus programma mobiel te zijn geweest.

Tabel 8

Programma internationale mobiliteit. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. Zelf bedacht en uitgevoerd.	10%	19%
2. Erasmus	39%	49%
3. Erasmus Mundus	0%	1%
4. Erasmus Belgica	2%	1%
5. Een ander Europees programma	5%	4%
6. Een programma van de eigen instelling	31%	16%
7. Ander	14%	10%
TOTAAL aantal respondenten	59	873

Uit Tabel 9 valt op dat slechts een klein aantal respondenten uit het studiegebied Onderwijs (3%) langer dan zes maanden in het buitenland is geweest. Deze trend vinden we niet terug over alle studiegebieden heen. Het zou erop kunnen wijzen dat binnen het studiegebied Onderwijs men weinig ruimte geeft om binnen een opleidingsjaar langer dan 6 maanden in het buitenland te verblijven.

Tabel 9

Duur van internationale mobiliteit. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. één maand of korter	33%	20%
2. tussen één maand en drie maanden	24%	15%
3. tussen drie en zes maanden	32%	37%
4. zes maanden	5%	4%
5. langer dan zes maanden	3%	25%
TOTAAL aantal respondenten	59	873

6.2.2 Invloed op keuzebepaling studenten buitenlandse ervaring

Tabel 10 toont dat voor de 59 respondenten die naar het buitenland zijn geweest binnen het studiegebied Onderwijs, de ouders de voornaamste (41% tegenover 34%) rol speelden bij de beslissing om naar het buitenland te gaan. Dit gevolgd door medestudenten, vrienden en kennissen (36% tegenover 33%). De docent(en) blijken ook een vrij grote rol te spelen (32% tegenover 25%).

Men kan besluiten dat studenten binnen het studiegebied Onderwijs zich, voor de keuze om al dan niet mobiel te zijn in een sterkere mate laten beïnvloeden door buitenstaanders. Dit laat vermoeden dat studenten binnen dit studiegebied minder onafhankelijk zijn dan in andere studiegebieden. Deze hypothese zal in onderstaande resultaten nog vaker onderbouwd worden.

Tabel 10

Wie speelde rol bij beslissing binnen andere studiegebieden. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

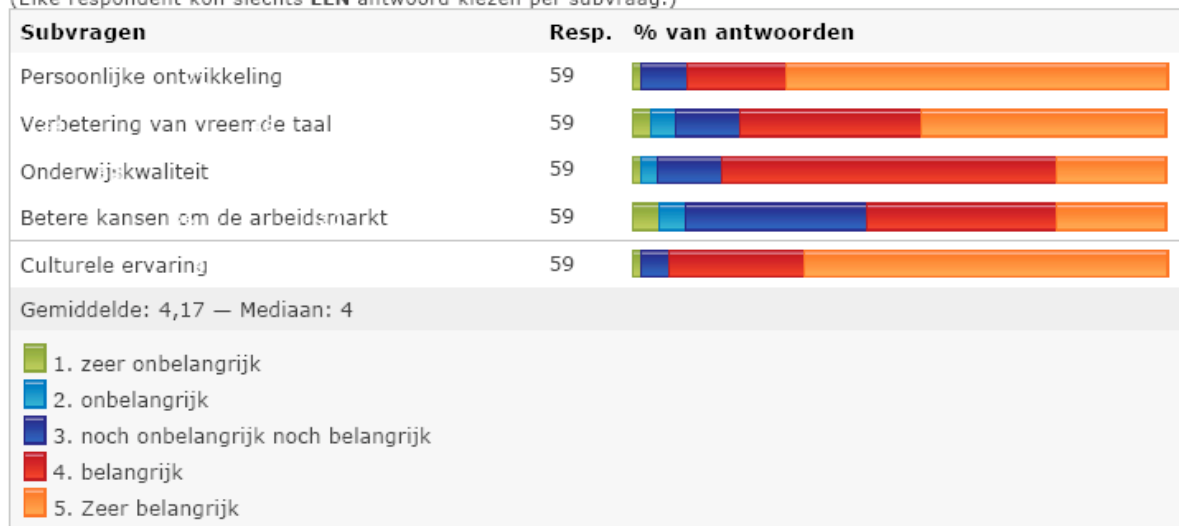
	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. Ouders	41%	34%
2. Vrienden en kennissen	36%	33%
3. Medestudenten	36%	23%
4. Docent(en)	32%	25%
5. Niemand	22%	33%
6. Internationale coördinator	20%	13%
TOTAAL aantal respondenten	59	870

6.2.3 Belang en tevredenheid aspecten van het studiegerelateerde verblijf

Uit Figuur 8 blijkt dat de respondenten binnen het studiegebied Onderwijs zowel culturele ervaring als persoonlijke ontwikkeling belangrijke aspecten vinden aan het studiegerelateerde verblijf. Verbetering van een vreemde taal komt op de derde plaats. Onderwijskwaliteit wordt eerder als belangrijk dan als zeer belangrijk ervaren. Betere kansen op de arbeidsmarkt wordt door een kleiner deel van de respondenten belangrijk gevonden. In vergelijking met andere studiegebieden (bijlage 8) valt op dat er minder belang wordt gehecht aan ‘betere kansen op de arbeidsmarkt’ en meer belang gehecht aan ‘onderwijskwaliteit’.

47. Hoe belangrijk vind je de onderstaande aspecten van het studiegerelateerde verblijf (waar je de langste periode hebt doorgebracht)?

(Elke respondent kon slechts ÉÉN antwoord kiezen per subvraag.)

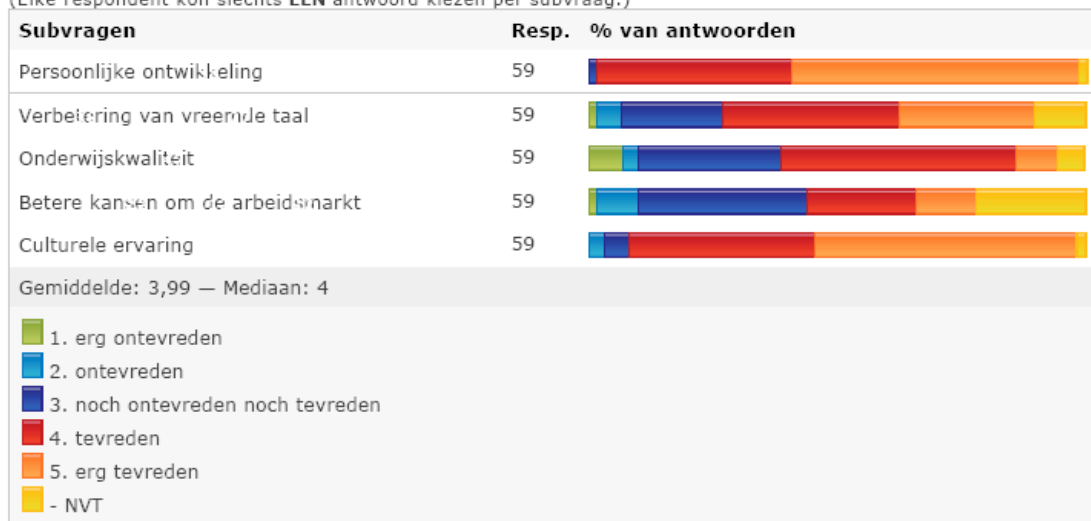

Figuur 8. Belang aspecten binnen studiegebied Onderwijs.

Wanneer we bovenstaande resultaten vergelijken met de tevredenheid over dezelfde aspecten (Figuur 9), kunnen we vaststellen dat men ook het meest tevreden is over die aspecten die men het belangrijkste acht. Men is het minst tevreden over de betere kansen op de arbeidsmarkt en over de onderwijskwaliteit.

48. Hoe tevreden ben je over onderstaande aspecten van het studiegerelateerde verblijf (waar je de langste periode hebt doorgebracht)?

(Elke respondent kon slechts **ÉÉN** antwoord kiezen per subvraag.)

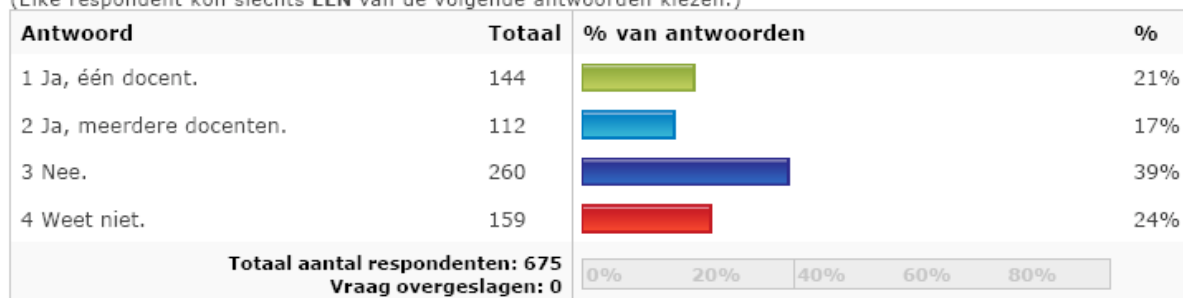
Figuur 9. Tevredenheid aspecten binnen studiegebied Onderwijs.

6.2.4 Internationale gerichtheid opleiding/instelling

Uit Figuur 10 blijkt dat bijna 40% (tegenover 30% in andere studiegebieden) van de respondenten binnen het studiegebied Onderwijs geen enkele docent heeft gehad die een eigen buitenlandse ervaring met hen gedeeld heeft. 38% (tegenover 44% in andere studiegebieden) van de studenten geeft aan van wel.

32. Zijn er docenten binnen je opleiding die een eigen buitenlandse ervaring met je gedeeld hebben? Met buitenlandse ervaring bedoelen we dat ze vroeger als student, of nu als docent, naar het buitenland zijn geweest in het kader van een bepaald programma.

(Elke respondent kon slechts **ÉÉN** van de volgende antwoorden kiezen.)

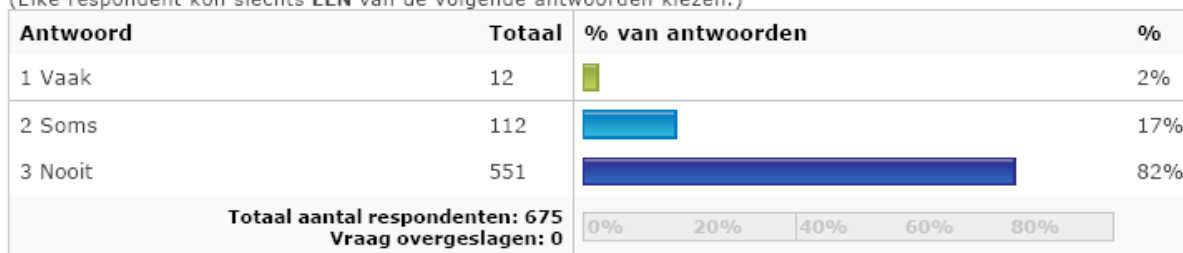

Figuur 10. Delen buitenlandse ervaring door docenten binnen studiegebied Onderwijs

Figuur 11 toont dat slechts 20% van de studenten binnen het studiegebied Onderwijs les heeft gehad van een buitenlandse docent. Opmerkelijk is dat binnen andere studiegebieden 46% van de studenten reeds les heeft gehad van een buitenlandse docent (Figuur 12).

33. Heb je tijdens je opleiding les gehad van een buitenlandse docent?

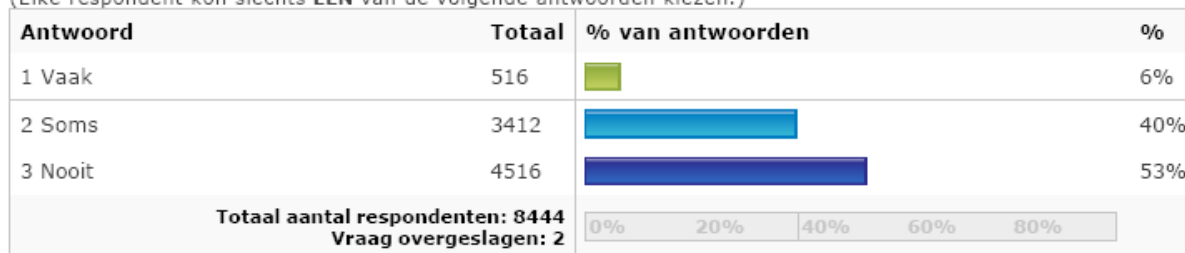
(Elke respondent kon slechts ÉÉN van de volgende antwoorden kiezen.)

Figuur 11. Les van buitenlandse docent binnen studiegebied Onderwijs.

33. Heb je tijdens je opleiding les gehad van een buitenlandse docent?

(Elke respondent kon slechts ÉÉN van de volgende antwoorden kiezen.)

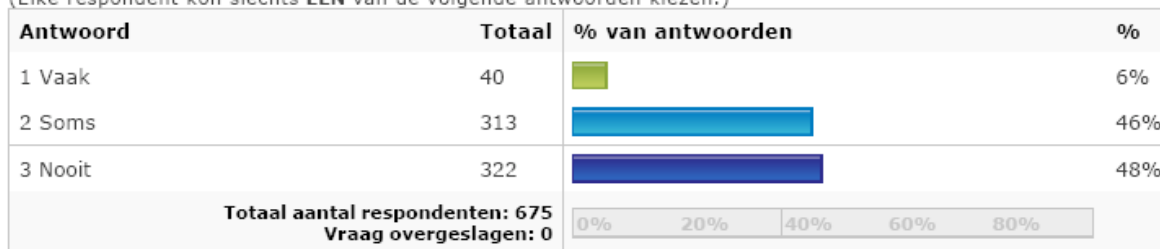

Figuur 12. Les van buitenlandse docent over alle studiegebieden heen.

Zoals blijkt uit Figuur 13, heeft men binnen het studiegebied Onderwijs ook minder vaak contact met buitenlandse studenten (52% tegenover 61% in andere studiegebieden).

34. Heb je tijdens je opleiding contact met buitenlandse studenten?

(Elke respondent kon slechts ÉÉN van de volgende antwoorden kiezen.)

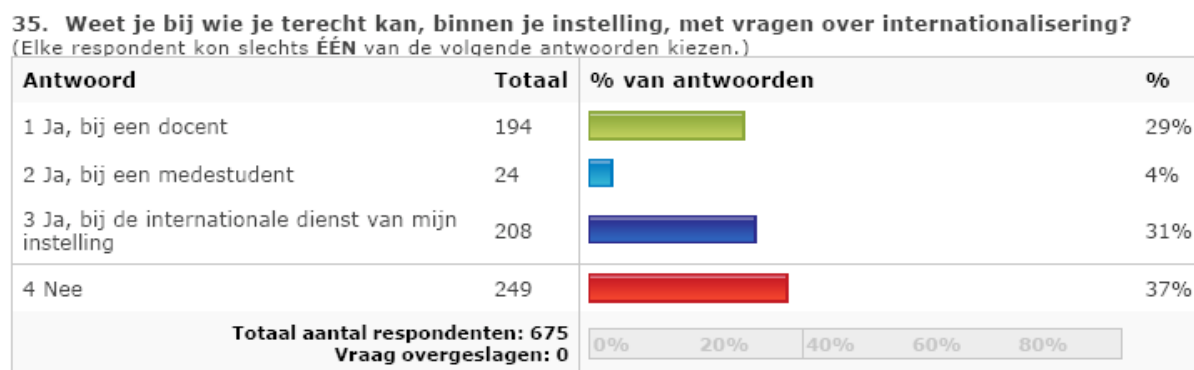

Figuur 13. Contact met buitenlandse studenten binnen het studiegebied Onderwijs.

Figuur 14 geeft aan dat binnen het studiegebied onderwijs 37% (tegenover 34% binnen andere studiegebieden) van de studenten niet weet bij wie ze terecht kunnen binnen de instelling met vragen over internationalisering. Van de 61% die wel weet waar terecht te kunnen, geeft 31% (tegenover 38%) aan bij de internationale dienst van de instelling terecht te kunnen, 29% (tegenover 26%) bij een docent en 4% (tegenover 4%) bij een medestudent.

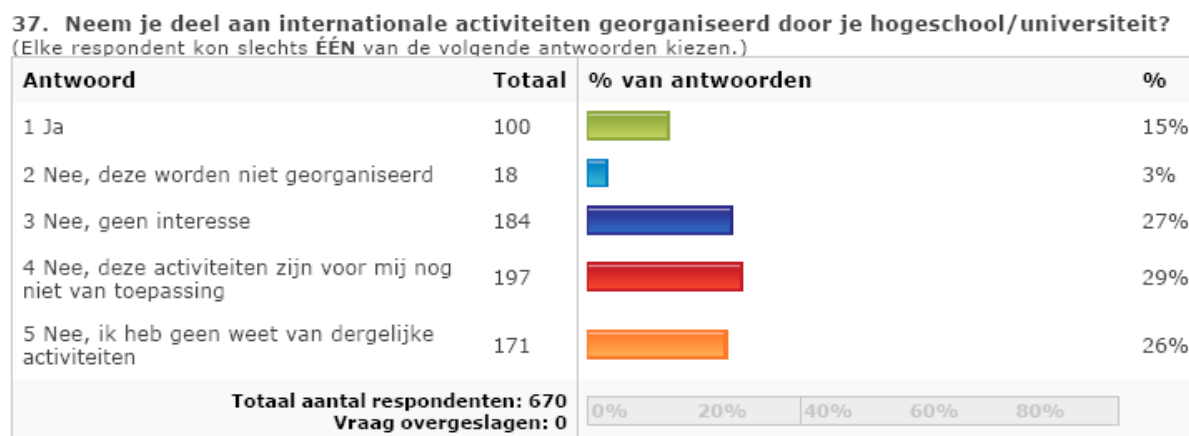
We kunnen besluiten dat studenten die vragen hebben omtrent mobiliteit niet steeds weten binnen de instelling waar terecht te kunnen. Bovendien valt het op dat studenten die wel

weten waar terecht te kunnen niet enkel naar de internationale dienst van de instelling stappen. Een groot aantal van de respondenten geeft aan hiervoor bij een docent ten rade te gaan.

Figuur 14. Weten bij wie je terecht kunt met vragen over internationalisering binnen studiegebied Onderwijs.

Slechts 15% (tegenover 20% in andere studiegebieden) van de studenten binnen het studiegebied Onderwijs neemt deel aan internationale activiteiten georganiseerd door de instelling waar ze studeren (Figuur 15). Een groot aantal studenten (27%, tegenover 30% in andere studiegebieden) zegt geen interesse te hebben voor dergelijke activiteiten. Slechts 3 % zegt dat zulke activiteiten niet georganiseerd worden, 26 % (tegenover 24%) heeft echter geen weet van dergelijke activiteiten. Deze laatste zijn mogelijke studenten voor een instelling om nog te kunnen informeren.

Figuur 15. Deelname internationale activiteiten georganiseerd door instelling binnen het studiegebied Onderwijs.

6.3 Opdeling redenen om al dan niet mobiel te zijn (OV3)

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag blikken we terug naar de literatuur en gaan we na of de daar bevonden resultaten vergelijkbaar zijn met de resultaten die uit analyse van dit onderzoek bleken.

Uit de literatuur kwamen verschillende indelingen terug naar redenen om al dan niet mobiel te zijn (zie 3.6 Waarom neemt men deel?). De indeling die we het vaakst tegenkwamen in de literatuur was die naar 4 (of 5) rationales: academische, sociale, culturele, economische en politieke redenen. Omdat deze indeling het meest gebruikt werd, werden de vragen op basis hiervan opgesteld. Uit de factoranalyse bleek deze indeling echter niet op te gaan. SPSS gaf op basis van eigenwaardes groter dan 1 en de scree plot telkens hoogstens 2 factoren aan (zie bijlage 9 tot en met bijlage 13). De totale verklaarde variantie door de factoren was telkens lager dan 50%, wat zeer laag is. Men kan de redenen om al dan niet naar het buitenland te gaan dus niet groeperen binnen deze 4 rationales, ze hangen onderling te sterk samen. Wat bovendien opviel uit de factoranalyse is dat de succesfactoren (redenen om te gaan) en knelpunten (redenen om niet te gaan) niet dezelfde indeling hebben.

Naast bovenstaande indeling vonden we in de literatuur een tweede indeling terug in de studentenmonitor Vlaanderen (2009). In deze bevraging werden de redenen om al dan niet naar het buitenland te gaan gegroepeerd naar persoonlijke en studiegerelateerde redenen. Na het bestuderen van de indeling door SPSS naar 2 factoren (zie bijlage 14, Tabel 1) bleek deze indeling enkel op te gaan voor de knelpunten. De redenen om niet naar het buitenland te gaan kunnen we bijgevolg indelen in enerzijds persoonlijke redenen (zoals het missen van lief en vrienden of familie), en anderzijds studiegerelateerde redenen (zoals gebrekkige vreemde talenkennis).

Een derde indeling in de literatuur was de welgekende opdeling naar intrinsieke en extrinsieke motivatie. Het gaat tenslotte ook om verschillende soorten van motivatie wanneer men de redenen wil begrijpen die mensen al dan niet naar het buitenland drijven. Zowel empirisch als inhoudelijk lijkt de volgende indeling gepast wat de succesfactoren betreft (zie bijlage 14, Tabel 2):

- zich persoonlijk ontwikkelen (intrinsieke motivatie)
- positieve invloeden van buitenaf (extrinsieke motivatie)

De eerste factor houdt in zich ontwikkelen op zowel academisch als sociaal-cultureel vlak. De tweede factor houdt voornamelijk in het aangemoedigd worden en positieve invloeden van buitenaf (bv. faam en kwaliteit van een buitenlandse instelling).

Wat de knelpunten betreft, werden de variabelen ook getracht in twee groepen in te delen (zie bijlage 14, Tabel 1). De twee componenten werden als volgt benoemd:

- persoonlijke redenen (intrinsieke motivatie)
- studiegerelateerde redenen (extrinsieke motivatie)

Onder de persoonlijke redenen vinden we voornamelijk het missen van de partner, vrienden en familie terug. Ook het niet aangemoedigd worden, niet willen opgeven van hobby/job en de angst omwille van het kennen van iemand die een negatieve ervaring heeft opgedaan, delen we onder in deze component. Onder studiegerelateerde redenen verstaan we zowel de academische als economische hindernissen. Ook het gebrek aan kennis over bijvoorbeeld de taal of cultuur vinden we terug in deze component.

Deze indeling komt sterk overeen met de indeling naar intrinsieke en extrinsieke motivatie (zie 3.5.3 Motivatie p. 17). Toch gaat deze opdeling niet helemaal op, extrinsieke motivatie wordt in de literatuur omschreven als iets dat ‘moet’. In onze opdeling verstaan we onder extrinsieke motivatie meer wat van buitenaf komt of studiegerelateerd is.

6.4 Knelpunten studentenmobiliteit in het studiegebied Onderwijs (OV4)

In dit onderdeel bespreken we in een eerste fase de elementen die de respondenten aangaven hen te doen twijfelen. Vervolgens worden in een tweede fase de schaalvariabelen besproken voor wat de knelpunten betreft. Als indeling voor deze knelpunten gebruikt men deze die uit de factoranalyse naar boven kwam: persoonlijke en studiegerelateerde redenen. Men gaat bovendien na welke van deze twee redenen het zwaarste doorweegt. In een derde fase worden de resultaten vergeleken met voorgaand onderzoek die in de literatuur ter sprake kwam.

6.4.1 Elementen die doen twijfelen

In de enquête werd aan de studenten gevraagd om de voornaamste redenen aan te duiden waarom ze twijfelen naar het buitenland te gaan. Belangrijk hierbij is dat studenten de mogelijkheid hadden om meer dan één reden aan te duiden. Deze vraag werd zowel gesteld aan studenten die in vraag 39 aangaven nog niet te weten of ze een buitenlandse ervaring zouden opdoen, als aan studenten die ervoor kiezen naar het buitenland te gaan of reeds geweest zijn. In een eerste paragraaf worden de resultaten besproken voor de studenten die het nog niet weten, in de tweede voor de studenten die geweest zijn of dit plannen te doen. De

resultaten binnen het studiegebied Onderwijs worden telkens vergeleken met de resultaten over alle studiegebieden heen.

Zoals blijkt uit Tabel 11 zijn de voornaamste redenen, voor studenten die het nog niet weten, om niet naar het buitenland te gaan zowel voor het studiegebied Onderwijs als binnen de andere studiegebieden dezelfde.

Tabel 11

Elementen die doen twijfelen voor studenten die het nog niet weten (max. 3 aanduiden). Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. Financiële situatie	53%	38%
2. Gebrekkige vreemde talenkennis	52%	44%
3. Mijn lief/mijn relatie	41%	36%
4. Angst voor heimwee	40%	30%
5. De eventuele negatieve weerslag op je studieresultaten aan de eigen instelling	24%	32%
6. Sociale/culturele/sportieve activiteiten	11%	14%
7. Het beperkte aanbod van bestemmingen voor mijn opleiding	10%	16%
8. Gezinssituatie	10%	10%
TOTAAL aantal respondenten	169	1702

De redenen voor het studiegebied Onderwijs wegen in het merendeel wel zwaarder door. Binnen het studiegebied Onderwijs wegen de twee belangrijkste redenen, namelijk de financiële situatie (53%) en de gebrekkige vreemde talenkennis (52%), bijna even zwaar door. Voor de andere studiegebieden zijn de twee zelfde redenen de voornaamste, enkel komt hier de gebrekkige vreemde talenkennis op de eerste plaats. Het feit dat je een lief of een relatie hebt komt op de derde plaats, binnen het studiegebied Onderwijs gevolgd door de angst voor heimwee. Binnen de andere studiegebieden komt de angst voor heimwee slechts op de 5de plaats, daar weegt de eventuele negatieve weerslag op de studieresultaten zwaarder door. Dit laatste laat vermoeden dat studenten uit het studiegebied Onderwijs meer gehecht zijn aan hun thuis en omgeving.

Slechts voor 10% van de respondenten weegt de reden van een beperkt aanbod van bestemmingen door voor het studiegebied Onderwijs, tegenover 16% van de respondenten voor de andere studiegebieden.

Tabel 12 geeft de belangrijkste redenen voor twijfel aan van studenten die naar het buitenland zijn gegaan of van plan zijn te gaan. Binnen het studiegebied Onderwijs is de voornaamste reden voor twijfel, met 42% (tegenover 36% in andere studiegebieden), de financiële situatie.

Tabel 12

Elementen die doen twijfelen voor wie internationaal mobiel is geweest of wenst te zijn (max. 3 aanduiden). Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
1. Financiële situatie	42%	36%
2. Gebrekkige vreemde talenkennis	29%	25%
3. De eventuele negatieve weerslag op je studieresultaten aan de eigen instelling	25%	24%
4. Mijn lief/mijn relatie	23%	23%
5. Geen	20%	19%
6. Het beperkte aanbod van bestemmingen voor mijn opleiding	17%	20%
7. Angst voor heimwee	16%	15%
8. Gezinssituatie	7%	6%
9. Sociale/culturele/sportieve activiteiten	6%	8%
TOTAAL aantal respondenten	285	4146

De gebrekkige talenkennis weegt ook zwaar door met 29% (tegenover 25% in andere studiegebieden). Verder geven studenten aan dat de eventuele negatieve neerslag op de studieresultaten (met 25%) en het hebben van een lief (met 23%) ook redelijk van belang zijn.

Wanneer men naar de redenen voor twijfel kijkt en deze vergelijkt tussen diegene die het nog niet weten (groep 1) en diegene die wel mobiel zijn of wensen te zijn (groep 2), kunnen we vaststellen dat angst voor heimwee bij de eerste groep 40% bedraagt en bij de tweede groep slechts 16%. Dit verschil kan erop duiden dat de angst voor heimwee één van de redenen is voor studenten die twijfelen uit groep 1 om effectief niet naar het buitenland te gaan.

6.4.2 Schaalvariabelen knelpunten

Bijlage 15 geeft een overzicht van de stellingen over studentenmobiliteit. Deze stellingen zijn oplopend gerangschikt naar belang die eraan gehecht wordt op basis van de gemiddelde

score (som van Likertschaal scores). Deze stellingen peilden zowel naar succesfactoren als naar knelpunten. Hier bespreken we de resultaten voor wat de knelpunten betreft. In 6.5.2 doet men hetzelfde voor wat de succesfactoren betreft.

De resultaten voor wat de knelpunten betreft werden in Tabel 13 samengevat. Per antwoordcategorie (mobiel, niet mobiel, weet nog niet) worden de vier stellingen waarmee men het meest akkoord ging (hoogste gemiddelde), weergegeven.

Tabel 13

Overzicht stellingen knelpunten internationale mobiliteit met hoogste gemiddelde scores per groep.

	Aantal respondenten	Gemiddelde score Likertschaal voor telkens 4 meest belangrijk geachte vragen per schaal <i>Een buitenlandse ervaring...</i>	
Niet Mobiel Knelpunten	2488 (42%)	...is niet mogelijk omdat ik mijn partner teveel zou missen.	3,63
		...is niet mogelijk omdat ik mijn familie/vrienden teveel zou missen.	3,44
		...kost me teveel moeite om alles administratief in orde te brengen.	3,26
		...wordt niet door mijn ouders/vrienden aangemoedigd.	2,87
Weet niet mobiel Knelpunten	1702 (21%)	...wil ik liever na mijn studies uitvoeren.	3,34
		...is niet mogelijk omdat ik mijn partner teveel zou missen.	3,19
		...is niet mogelijk omdat ik mijn familie/vrienden teveel zou missen.	3,09
		...kost me teveel moeite om alles administratief in orde te brengen.	3,01

Studenten die aangaven niet mobiel te willen zijn gaan het vaakst akkoord met de stelling ‘is niet mogelijk omdat ik mijn partner teveel zou missen’. Deze stelling haalt een gemiddelde score van 3,63 en wordt gevolgd door de stelling ‘is niet mogelijk omdat ik mijn familie/vrienden teveel zou missen’, met een gemiddelde score van 3,44. De stelling ‘kost me teveel moeite om alles administratief in orde te brengen’, vinden we op de derde plaats terug met een score van 3,26.

Studenten die aangaven nog niet te weten of ze mobiel zouden zijn in het vervolg van hun opleiding werden ook bevraagd over de eventuele knelpunten die hun keuze zouden beïnvloeden. De stelling waarmee men het vaakst akkoord ging, is in deze antwoordcategorie de stelling ‘wil ik liever na mijn studies uitvoeren’, met een gemiddelde score van 3,34. De volgende stellingen aan welke het meest belang wordt gehecht zijn dezelfde als deze voor de studenten die aangeven niet te willen gaan.

Naast het kijken naar de gemiddelde scores per stelling werden deze scores ook opgeteld per categorie waartoe ze behoorden. Oorspronkelijk zouden deze scores opgeteld worden per academische, economische, sociaal en culturele categorie. Aangezien uit de factoranalyse

bleek dat deze opdeling niet opgaat voor de gekozen stellingen, worden de scores opgeteld naar de indeling die uit de interpretatie van de factoranalyse bleek op te gaan.

Wat de knelpunten betreft is het opvallend dat beide componenten eenzelfde gemiddelde score behalen (telkens 2,6). Men gaat dus in even sterke mate akkoord met stellingen die behoren tot de categorie ‘studiegerelateerde redenen’, als met stellingen die behoren tot de categorie ‘persoonlijke redenen’. Dit is belangrijk omdat men niet kan stellen dat studenten niet mobiel zijn omwille van enkel persoonlijke redenen. Aangezien de studiegerelateerde redenen even zwaar doorwegen biedt dit potentieel voor de stellingen van hoger Onderwijs om deze knelpunten proberen weg te werken. Dit wordt verder besloten in hoofdstuk 7 (beleidsaanbevelingen).

6.4.3 Terugkoppeling naar literatuur

In de studentenmonitor Vlaanderen (2009) werd gepeild bij studenten naar de redenen om niet naar het buitenland te gaan tijdens hun opleiding. Hieruit kwamen de volgende redenen naar boven om niet naar het buitenland te gaan (van meest naar minst belangrijk):

- te ver van dierbaren
- weinig motivatie
- studievertraging
- geldgebrek
- geen voordeel voor studies

Hoewel de vragen anders geformuleerd waren in beide onderzoeken en dus niet op een correcte wijze vergeleken kunnen worden, valt op dat in de top 5 van redenen om niet te gaan zowel persoonlijke als studiegerelateerde redenen te vinden zijn. Dit komt overeen met de eigen bevinding dat beide redenen van even groot belang zijn voor studenten. Wat verder opvalt is dat onvoldoende talenkennis slecht op de 11de plaats komt (zie Figuur 3) binnen de lijst met redenen om niet te gaan, terwijl dit in ons eigen onderzoek op de tweede plaats komt (de lijst met redenen was wel korter, zie Tabel 4).

6.5 Succesfactoren studentenmobiliteit in het studiegebied Onderwijs (OV5)

Om een antwoord te bieden op onderzoeksvraag 5 bespreken we in een eerste fase de voorspellende variabelen. We gaan hier na welke elementen de probabiliteit verhogen voor studenten om naar het buitenland te gaan. Vervolgens worden in een tweede fase (naar analogie van 6.4.2) de schaalvariabelen besproken voor wat de succesfactoren betreft. Als indeling voor deze factoren gebruikt men deze die uit de factoranalyse naar boven kwam: zich

persoonlijk ontwikkelen en positieve invloeden van buitenaf. Men gaat bovendien na welke van deze twee redenen het zwaarste doorweegt. In een derde en laatste fase worden de resultaten vergeleken met voorgaand onderzoek die in de literatuur ter sprake kwam.

6.5.1 Voorspellende variabelen studentenmobiliteit

Aan de hand van logistische regressieanalyse werd een model geschat met een aantal voorspellende variabelen (Tabel 14).

De constante⁸ van het model (bijlage 16) vertelt ons dat de probabiliteit voor een Vlaamse student om naar het buitenland te gaan (waarvoor onderstaande variabelen niet van toepassing zijn) slechts 10% bedraagt. Uit Tabel 14 kunnen we aflezen dat indien een student heeft deelgenomen aan een internationale activiteit, georganiseerd door de universiteit of hogeschool (Q37D), zijn/haar kans om naar het buitenland te gaan met 20% stijgt. Deze indicator is de sterkste voorspeller. Indien een student reeds voor het starten van de opleiding een internationale ervaring heeft opgedaan (Q38.7D), bedraagt de probabiliteit om mobiel te zijn 17%, ze stijgt met 7%. Wanneer een student geen zorg over een kind heeft, stijgt de probabiliteit om naar het buitenland te gaan evenwel met 7%. De indicator ‘geen vaste relatie hebben’ is de vierde grootste voorspeller. Wanneer een student geen vaste relatie heeft is de probabiliteit om naar het buitenland te gaan 6% hoger dan wanneer men wel een relatie heeft.

Tabel 14

Overzicht variabelen met een significant effect.

Voorspellers	Toename probabiliteiten
1) Deelname internationale activiteiten georganiseerd door instelling (Q37D)	20%
2) Voor opleiding reeds internationale ervaring opgedaan (Q38.7D)	7%
3) Geen zorg over een kind hebben (Q11D)	7%
4) Geen vaste relatie hebben (Q10D)	6%
5) Ouders (of één van beide) hebben die niet in België geboren zijn. (Q24D)	5%
6) Niet meer bij ouders thuis wonen (Q20D)	2%
7) Docent hebben die internationale ervaring gedeeld heeft (Q32D)	2%
8) Een betaalde baan hebben (Q17D)	2%
9) Weten waar je terecht kunt voor vragen over internationalisering (Q35D)	2%

⁸ Variabel die hetzelfde is voor alle respondenten.

Indien een student ouders (of één van beide ouders) heeft die niet in België geboren zijn, stijgt de probabilliteit om naar het buitenland te gaan met 5%. Het niet meer thuis wonen doet de kans om een buitenlandse ervaring op te doen stijgen met 2%. Indien een docent reeds een internationale ervaring gedeeld heeft met een student, stijgt voor deze student de probabilliteit om naar het buitenland te gaan met 2%. Voor een student die een betaalde baan heeft (weekendjob, vakantiewerk,...), stijgt de probabilliteit eveneens met 2%.

In wat volgt bespreken we de voorspellende variabelen meer gedetailleerd. Variabelen 1, 7 en 9 werden reeds hiervoor besproken (zie 6.2 p 34-42). Niet aan elk van de voorspellende variabelen kan iets veranderd worden, maar ze worden hieronder ter informatie besproken.

- Voor opleiding internationale ervaring opgedaan

Wanneer men Figuur 16 bekijkt, kan men afleiden dat binnen het studiegebied Onderwijs nog niet veel internationale ervaring wordt opgedaan voordat men aan de opleiding begint. Zowel in het studiegebied Onderwijs, als in de andere studiegebieden, heeft het grotendeel van de respondenten (74%) nog geen internationale ervaring opgedaan in het buitenland voor de inschrijving aan de huidige opleiding. 10% van de respondenten heeft in schoolverband reeds ervaring opgedaan. 9 % zegt internationale ervaring te hebben opgedaan tijdens een lange reis.

38. Heb je voor je inschrijving aan deze opleiding al een internationale ervaring opgedaan in het buitenland? (we bedoelen hier de opleiding die je momenteel volgt: bachelor, master of andere opleiding...)

(Elke respondent kon MEERDERE antwoorden kiezen.)

Antwoord	Totaal	% van antwoorden	%
1 Ja, in schoolverband (Comenius,...)	66		10%
2 Ja, na mijn secundair (AFS, ...)	13		2%
3 Ja, vrijwilligerswerk	21		3%
4 Ja, een lange reis	62		9%
5 Ja, tijdens een vorige opleiding in het hoger onderwijs	25		4%
6 Ander, gelieve te specificeren	32		5%
7 Neen	497		74%
Totaal aantal respondenten: 670			
Vraag overgeslagen: 0			

Figuur 16. Internationale ervaring opgedaan voor inschrijving opleiding studiegebied Onderwijs.

- Geen zorg over een kind hebben

Uit Tabel 15 valt op dat zowel in het studiegebied Onderwijs (3%) als over alle studiegebieden heen (2%) slechts een zeer klein aantal respondenten de zorg over een kind

heeft. We kunnen veronderstellen dat in de toekomst meer studenten de zorg over een kind zullen hebben aangezien meer en meer opleidingen in avondonderwijs worden gegeven in het kader van het Leven Lang Leren programma.

Tabel 15.

Zorg over een kind. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
Ja	22 (3%)	164 (2%)
Nee	659 (97%)	8436 (98%)
Totaal	681	8600

- Geen vaste relatie hebben

Uit Tabel 16 kunnen we aflezen dat iets meer studenten binnen het studiegebied Onderwijs een vaste relatie hebben (58% tegenover 54%). Aangezien het hebben van een vaste relatie steeds wordt aangegeven als reden tot twijfel om naar het buitenland te gaan, kunnen we enkel besluiten dat dit voor iets meer dan de helft van de respondenten de beslissing kan belemmeren.

Tabel 16.

Al dan niet een vaste relatie hebben. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
In een relatie	396 (58%)	4664 (54%)
Niet in een relatie	285 (42%)	3937 (46%)
Totaal	681	8601

- Ouders hebben die niet in België geboren zijn

Binnen het studiegebied Onderwijs geven 91% van de respondenten aan dat beide ouders geboren zijn in België, dit tegenover 87% in andere studiegebieden (Tabel 17). Een student van wie één of beide ouders niet in België zijn geboren, heeft meer kans om internationaal mobiel te zijn. Reden hiervoor is waarschijnlijk dat deze studenten meer in contact zijn gekomen met andere culturen tijdens hun opvoeding.

Tabel 17

Geboorteland ouders. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
Beiden geboren in België	620 (91%)	7451 (87%)
Beiden of één van beiden niet geboren in België	58 (9%)	1088 (13%)
Totaal	678	8539

- Niet meer bij ouders thuis wonen

Uit Tabel 18 valt op dat betrekkelijk meer respondenten uit het studiegebied Onderwijs bij de ouders thuis wonen (67% tegenover 55%). Dit gegeven onderbouwt de hypothese dat studenten uit dit onderwijsgebied minder onafhankelijk zijn dan de gemiddelde Vlaamse student. Aangezien het om een significante voorspeller gaat, is het zo dat een student die zelfstandig woont meer kans heeft om internationaal mobiel te zijn dan een student die thuis woont.

Tabel 18

Woonsituatie. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
Bij ouders thuis	452 (67%)	4719 (55%)
Volledig zelfstandig	70 (10%)	952 (11%)
Op kamer en gedeeltelijk thuis	157 (24%)	2904 (34%)
Totaal	678	8575

- Een betaalde baan hebben

Tabel 19 toont ons dat ongeveer één derde van de studenten (zowel binnen het studiegebied Onderwijs als over alle studiegebieden heen) een betaalde baan heeft. Dit is een redelijk hoog percentage van de studenten, wat tevens een positieve invloed heeft op de probabiliteit om internationaal mobiel te zijn.

Tabel 19

Al dan niet betaalde baan. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.

	Studiegebied Onderwijs	Alle studiegebieden
Betaalde baan	248 (37%)	2892 (34%)
Geen betaalde baan	430 (63%)	5693 (66%)
Totaal	678	8585

Samenvattend kunnen we stellen dat een student die deelneemt aan internationale activiteiten georganiseerd door de hogeschool/universiteit, geen relatie heeft, waarvan (één van beide) ouders niet in België geboren zijn, ervaring met het buitenland gehad heeft voor men aan de opleiding begon, niet meer thuis woont, een betaalde job heeft, een docent die internationale ervaring gedeeld heeft en bovendien geen zorg over een kind heeft, meer kans heeft om internationaal mobiel te zijn dan een student die niet aan bovenstaande voorwaarden voldoet.

Variabelen die geen significant effect hebben op het al dan niet naar het buitenland gaan, zijn de volgende (zie bijlage 16 voor SPSS output):

- geslacht (Q7D)
- het al dan niet beschikken over een beurs (Q19D)
- het gemiddelde gezinsinkomen (Q31D, zelf ingeschat door studenten)
- les hebben gekregen van een internationale docent (Q33D)

6.5.2 Schaalvariabelen succesfactoren

Naar analogie van 6.4.2 bespreken we hier de schaalvariabelen voor wat de succesfactoren betreft. Tabel 20 geeft een overzicht van de resultaten.

De gemiddelde scores voor de stellingen die peilden naar de knelpunten van studentenmobiliteit (Tabel 13) liggen opvallend lager dan de gemiddelde scores van de stellingen die peilen naar de succesfactoren. Studenten die niet wensen mobiel te zijn (of het nog niet weten), gaan dus in mindere mate akkoord met de stellingen.

Wanneer men de resultaten van de studenten die mobiel zijn geweest (of wensen te zijn) vergelijkt met de resultaten voor de studenten die het nog niet weten, kan men vaststellen dat men met dezelfde stelling het meest akkoord gaat.

De stelling ‘geeft me de mogelijkheid iets van de wereld te zien’ kreeg op een schaal van 1 tot 5 de score 4,6 in de eerste antwoordcategorie en 4,5 in de tweede antwoordcategorie. Studenten die mobiel zijn geweest (of plannen te zijn) plaatsen de stelling, ‘helpt me de taal te leren’, op de vierde plaats. Deze stelling komt op de tweede plaats voor studenten die het nog niet weten. Wanneer men de soort stellingen bekijkt die in de top vier terugkomen, zijn het telkens stellingen die over het sociale, culturele of taalgerelateerde aspect van mobiliteit gaan.

Tabel 20

Overzicht stellingen succesfactoren internationale mobiliteit met hoogste gemiddelde scores per groep.

	Aantal respondenten	Gemiddelde score Likertschaal voor telkens 4 meest belangrijk geachte vragen per schaal <i>Een buitenlandse ervaring...</i>	
Mobiel (effectief+van plan) Succesfactoren	1388 (37%)	...geeft me de mogelijkheid iets van de wereld te zien.	4,64
		...versterkt mijn maturiteit en persoonlijkheid.	4,60
		...helpt me zelfstandiger te worden.	4,57
		...helpt me de taal te leren.	4,54
Weet niet mobiel succesfactoren	1702 (21%)	...geeft me de mogelijkheid iets van de wereld te zien.	4,53
		...helpt me de taal te leren.	4,43
		...helpt me zelfstandiger te worden.	4,33
		...betekent een verrijking van mijn culturele inzichten binnen Europa.	4,24

Naast het kijken naar de gemiddelde scores per stelling werden deze scores ook opgeteld per categorie waartoe ze behoorden. Voor de succesfactoren wordt zowel door studenten die mobiel wensen te zijn (of zijn geweest), als door de studenten die het nog niet weten, gemiddeld meer belang gehecht aan de stellingen die behoren tot de categorie 'zich persoonlijk ontwikkelen'. In deze categorie kwamen we tot een gemiddelde score van 4,3 tegenover een score van 3,5 voor stellingen uit de categorie 'invloeden van buitenaf'. We kunnen besluiten dat wat de succesfactoren betreft studenten meer belang hechten aan de persoonlijke ontwikkeling dan aan invloeden van buitenaf. Ook uit de tabelanalyse blijkt dat studenten culturele ervaring en persoonlijke ontwikkeling als de belangrijkste aspecten van internationale mobiliteit ervaren.

6.5.3 Terugkoppeling literatuur

In de studentenmonitor Vlaanderen (2009) werd aan de studenten gevraagd wat zij het meest belangrijk vonden aan hun buitenlandse ervaring. Uit de Studentenmonitor bleek persoonlijke ontwikkeling het belangrijkste gevonden door studenten die mobiel zijn geweest. Dit komt overeen met ons onderzoek waar studenten zowel culturele ervaring als persoonlijke ontwikkeling als de belangrijkste aspecten van internationale mobiliteit ervaren.

6.6 Potentieel studiegebied Onderwijs (OV6)

Uit de bovenstaande onderzoeksvragen kunnen we een antwoord formuleren op onze zesde en laatste onderzoeksvraag.

Uit de regressieanalyse bleek dat de deelname aan een internationale ervaring voor dat men aan een opleiding begint een significante voorspeller (stijging van 7%) is om tijdens de opleiding ook mobiel te zijn. Dit gegeven kan men in verband brengen met het potentieel dat het Onderwijs biedt voor het aanmoedigen van studentenmobiliteit op lange termijn.

Studenten uit het studiegebied Onderwijs zullen waarschijnlijk in de toekomst als leerkracht werken. Wanneer deze toekomstige leerkrachten zelf mobiel zijn geweest zullen zij meer waarschijnlijk deze internationale dimensie weten over te brengen aan hun leerlingen, dan een leerkracht die tijdens zijn of haar opleiding niet mobiel is geweest. Wanneer leerkrachten internationaal gericht zijn, zullen ze meer moeite doen om met de klas deel te nemen aan internationale projecten. Ook bestaat de kans dat zulke leerkrachten leerlingen kunnen overtuigen om bijvoorbeeld een jaar naar het buitenland te gaan voordat ze aan een opleiding aan het hoger Onderwijs beginnen.

We kunnen besluiten dat de ROI (Return On Investment) voor studenten die binnen dit studiegebied mobiel zijn (en als leerkracht aan de slag zullen gaan) erg groot kan zijn. De investering om deze studenten naar het buitenland te sturen, keert enkele jaren later terug in de vorm van meer internationaal gerichte leerlingen die op hun beurt meer kans maken om mobiel te zijn in het vervolg van hun opleiding.

7. Beleidsaanbevelingen

In wat volgt worden op basis van bovenstaande resultaten enkele beleidsaanbevelingen geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn suggestief en slechts bedoeld als ondersteuning.

7.1 Informeren en sensibiliseren

Wat opvalt is dat men binnen het studiegebied Onderwijs een groter aantal respondenten heeft (25% tegenover 21%) dat twijfelt om internationaal mobiel te zijn. Men kan vaststellen dat het potentieel om het aantal mobiele studenten te verhogen binnen dit studiegebied zeker aanwezig is. Er moeten middelen ingezet worden om de studenten die het nog niet weten verder aan te moedigen en te ondersteunen. Uit de resultaten blijkt dat studenten die van plan zijn naar het buitenland te gaan of effectief mobiel zijn geweest, aangeven voornamelijk belang te hechten aan de persoonlijke ontwikkeling die een internationale ervaring met zich meebrengt. Zo worden culturele ervaring en persoonlijke ontwikkeling aangegeven als de belangrijkste aspecten van internationale mobiliteit. Wanneer men studenten wil sensibiliseren om mobiel te zijn, moet men hen op deze succesfactoren wijzen.

Binnen het studiegebied onderwijs neemt 5% van de respondenten (15% tegenover 20%) minder deel aan internationale activiteiten georganiseerd door de instelling waar ze studeren. Aangezien 27% (tegenover 30% in andere studiegebieden) geen interesse heeft voor dergelijke activiteiten, kan bijna 60% van de respondenten nog bereikt worden voor de deelname aan zulke activiteiten. Een aanbeveling voor instellingen kan zijn om dergelijke activiteiten te organiseren en om deze ook kenbaar te maken bij de studenten. Uit de logistische regressieanalyse bleek bovendien dat studenten die aan een dergelijke activiteit hadden deelgenomen, meer kans hebben om mobiel te zijn. Instellingen moeten nog duidelijker de studenten informeren over internationale mogelijkheden. Deze informatie moet niet enkel ergens aanwezig zijn, maar de studenten moeten ook weten hoe ze aan deze informatie kunnen komen. Reclamecampagnes, het langs gaan tijdens het begin van het academiejaar, mond-tot-mondreclame, enz. kunnen acties zijn die een instelling kan ondernemen om deze informatie onder de studenten kenbaar te maken.

Uit de resultaten blijkt dat de financiële situatie één van de voornaamste knelpunten is om mobiel te zijn. Dit ondanks het feit dat het gemiddelde gezinsinkomen geen significante voorspeller is voor het internationaal mobiel zijn. Vervolgonderzoek moet dit gegeven verder uitspitten, maar men zou reeds als aanbeveling aan de instellingen voor hoger onderwijs kunnen geven dat zij studenten voldoende dienen in te lichten over het kostenplaatje van een internationale ervaring. We gaan dus van de hypothese uit dat studenten voornamelijk de financiële situatie aangeven als reden tot twijfel, omdat zij hier niet voldoende over zijn ingelicht. Zo worden zij misschien niet voldoende op de hoogte gesteld van mogelijke beurzen en de voorwaarden om in aanmerking te komen voor een dergelijke beurs.

7.2 Rol van de docent

Uit de resultaten blijkt dat de docent een niet te onderschatten rol vervult met betrekking tot studentenmobiliteit. Binnen het studiegebied Onderwijs geeft men aan dat de docent voor 32% van invloed is bij zijn of haar beslissing om internationaal mobiel te zijn. Men geeft 12% meer waarde aan de rol van een docent bij het nemen van een beslissing, dan aan die van de internationale coördinator (zie Tabel 10). Dit kan voor instellingen van hoger Onderwijs betekenen dat ze niet enkel aandacht moeten schenken aan de rol die de internationale coördinator speelt, maar ook de rol van de docent. Aanbevelingen zouden kunnen zijn docenten zelf vaker mobiel te laten zijn zodat ze deze ervaring ook kunnen delen met

studenten. Docenten dienen ook ingelicht te worden dat ze een rol spelen bij de beslissing van een student om al dan niet naar het buitenland te gaan.

Bovendien viel uit 6.2.4 (Internationale gerichtheid opleiding/instelling) op dat binnen het studiegebied Onderwijs slechts 20% van de respondenten les heeft gehad van een buitenlandse docent. Binnen andere studiegebieden heeft echter reeds 46% van de respondenten les gehad van een buitenlandse docent. Een aanbeveling kan zijn om binnen het studiegebied Onderwijs meer gastcolleges te organiseren. Het in contact komen met een buitenlandse docent was geen significante voorspeller voor het doen toenemen van de studentenmobiliteit, maar kan toch bijdragen aan de internationale gerichtheid van de instelling en van haar studenten.

7.3 Wegwerken knelpunten

Wat de knelpunten betreft, gaat men in even sterke mate akkoord met stellingen die behoren tot de categorie ‘persoonlijke redenen’, als met stellingen die behoren tot de categorie ‘studiegerelateerde redenen’. Dit wil dus zeggen dat de hindernissen om niet naar het buitenland te gaan voor de studenten zowel persoonlijk als studiegerelateerd zijn. Aan de persoonlijke redenen kan een instelling voor hoger onderwijs moeilijker iets veranderen, aangezien het gaat om de mentaliteit van de Vlaamse student. Aan de studiegerelateerde redenen kan een instelling echter wel iets veranderen. Een instelling van hoger onderwijs mag deze studiegerelateerde redenen niet verwaarlozen.

Concreet zijn dit de voornaamste studiegerelateerde hindernissen waar door studenten belang aan wordt gehecht (gerangschikt naar belang dat er aan gehecht wordt):

- administratief te veel moeite,
- financiële hindernissen,
- biedt geen betere kansen op de arbeidsmarkt,
- leerachterstand eigen instelling,
- gebrekkige talenkennis,
- het behalen van ongeldige credits,
- niet aangemoedigd worden door docenten.

Een instelling kan de probabiliteit om naar het buitenland verhogen. Indien een student deelneemt aan een internationale activiteit stijgt de probabiliteit om mobiel te zijn met 20%. Indien docenten buitenlandse ervaring delen met de studenten (stijging van 2%) en wanneer studenten weten waar ze terecht kunnen voor vragen rond mobiliteit (stijging van 2%)

verhoogt men de probabilliteit met 4%. We kunnen instellingen aanbevelen aan deze bovengenoemde eisen te voldoen indien men de probabilliteit voor studentenmobiliteit wenst te verhogen.

Wat de gebrekkige vreemde talenkennis betreft, vermoeden we dat studenten voornamelijk een gebrek aan zelfvertrouwen hebben omtrent dit thema. Een instelling voor hoger onderwijs kan ondersteuning bieden door extra taalcursussen te organiseren. Ook dient men studenten te sensibiliseren dat men als Vlaming in vergelijking met andere Europese studenten meestal over een ruime vreemde talenkennis beschikt.

7.4 Potentieel studiegebied Onderwijs

Binnen de lerarenopleidingen moet extra aandacht naar internationalisering gaan omdat men toekomstige leerkrachten die internationaal gericht zijn nodig heeft om in het Onderwijs de leerlingen deze dimensie mee te geven. Leerlingen die voor ze aan een verdere opleiding beginnen reeds internationale ervaring hebben opgedaan, hebben immers meer kans om tijdens hun opleiding ook mobiel te zijn. Zoals in 6.6 werd besproken ligt de ROI voor studenten binnen dit studiegebied die mobiel zijn hoog. Instellingen voor hoger onderwijs binnen het studiegebied Onderwijs moeten hiervan op de hoogte worden gebracht zodat zij ook vanuit deze drive studenten weten aan te moedigen.

Huidige en toekomstige leerkrachten moeten in de lespraktijk aandacht hebben voor de Europese dimensie voor het bereiken van de eindtermen. Binnen de lerarenopleiding moet er voldoende aandacht worden besteed aan het bijbrengen van Europees burgerschap aan de leerlingen. Ook bijscholingen kunnen hier rond gegeven worden om huidige leerkrachten op hun mogelijke impact te wijzen. Uit de literatuur (3.4 Studentenmobiliteit binnen het studiegebied Onderwijs) bleek de Vlaamse Onderwijsraad (2007) deze Europese dimensie te willen versterken, voornamelijk in de eindtermen van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs.

8. Implicaties en vervolgonderzoek

8.1 Positionering Vlaanderen binnen Europa

De eerste implicatie die zich bij het schrijven van deze thesis voordeed, is dat er binnen Europa nog geen eenzelfde definitie bestaat rond internationale mobiliteit. Dit heeft als gevolg dat men Vlaanderen op het gebied van internationale mobiliteit niet kan positioneren binnen Europa. De BFUG, de Bologna Follow-Up Group, heeft een voorstel van een definitie

uitgewerkt (BFUG, 2010), maar deze moet nog goedgekeurd worden. Het is geen evidentie om een algemene definitie te hanteren over de Europese landen heen. Is het bijvoorbeeld correct dat een Belgische student die 50km over de grens in Nederland studeert mobiel is, terwijl een Franse student die 600 km verder in eigen land studeert niet als mobiel wordt gerekend?

Vervolgonderzoek kan binnenkort Vlaanderen vergelijken met andere Europese landen op het gebied van internationale mobiliteit. De landen waar er opvallend meer studenten mobiel zijn, kunnen dan als ‘good practice’ gelden. Er kan onderzocht worden welke succesfactoren er in deze landen gelden, zodat men deze ook in eigen land kan toepassen.

8.2 Positionering studiegebied Onderwijs.

Het oorspronkelijke onderzoeksopzet om enkel studenten uit de lerarenopleidingen Antwerpen te bevragen kon niet doorgaan. Eén van deze hogescholen weigerde laattijdig om aan de enquête deel te nemen omwille van een overbevraging van de studenten. Deze implicatie heeft het onderzoeksopzet verschoven van de lerarenopleiding naar het studiegebied Onderwijs, en van de stad Antwerpen naar de regio Vlaanderen. Dit was enkel mogelijk dankzij de samenwerking met de werkgroep van de Bologna-experten. Zij hebben hulp en ondersteuning geboden bij het opstellen van de online- enquête en de verspreiding ervan over heel Vlaanderen. Bovendien hebben zij de verspreiding en gedeeltelijke verwerking van de resultaten gefinancierd.

Vervolgonderzoek kan zich richten op het vergelijken van de resultaten per instelling of per studiegebied. Indien men kan vaststellen in welke instellingen studenten meer mobiel zijn (of binnen welk studiegebied), kan men op zoek gaan naar de redenen en deze proberen te verspreiden over alle instellingen. In dit onderzoek werd een aanzet gedaan de resultaten binnen het studiegebied Onderwijs te vergelijken met de resultaten over alle studiegebieden heen. Doordat beide groepen erg verschillen wat aantal respondenten betreft, kunnen we geen conclusies trekken, enkel hypothesen stellen. Indien men in vervolgonderzoek studiegebied per studiegebied met elkaar vergelijkt, kan het aantal respondenten zo afgemeten worden dat men de resultaten wel op een significante manier met elkaar kan vergelijken.

8.3 Percentage mobiele studenten

Over het aantal respondenten die effectief naar het buitenland zijn geweest kunnen we ook een aantal implicaties formuleren. Ten eerste zou het kunnen dat het aantal respondenten uit

de steekproef dat effectief naar het buitenland is gegaan (9%) niet representatief is voor de gehele studentenpopulatie. De hypothese is dat het werkelijk aantal studenten die effectief mobiel zijn geweest lager ligt. Verklaring hiervoor is dat studenten die deel hebben genomen aan de enquête dit deden uit affiniteit voor het thema, omdat ze van plan zijn mobiel te zijn of dit reeds hebben gedaan. Ten tweede vinden we in dit databestand een erg groot verschil tussen studenten die van plan zijn naar het buitenland te gaan (24%) en effect geweest zijn (9%). Dit verschil zou gedeeltelijk verklaard kunnen worden doordat er meer 1ste en 2de bachelorstudenten werden bevraagd dan 3de bachelor of masterstudenten. Vervolgonderzoek zou dieper kunnen ingaan op mobiliteit per opleidingsjaar.

Uit de resultaten bleek dat binnen het studiegebied Onderwijs evenveel studenten effectief mobiel zijn als het gemiddelde aantal mobiele studenten over alle studiegebieden heen. Er zijn wel opvallend meer studenten die twijfelen om mobiel te zijn binnen dit studiegebied. Vervolgonderzoek zou dieper kunnen ingaan op dit fenomeen en de redenen ervoor proberen te achterhalen. Zo zou het kunnen dat studenten binnen het studiegebied Onderwijs minder mobiel zijn aangezien de extrinsieke motivatie minder dominant is. Een student vertaler-tolk of handelwetenschappen zal meer door economische en academische factoren beïnvloed worden dan een toekomstige leraar. Dit komt overeen met het feit dat studenten uit het studiegebied Onderwijs minder belang hechten als in andere studiegebieden aan het verhogen van de kansen op de arbeidsmarkt als gevolg van mobiliteit (zie 6.2.3 Belang en tevredenheid aspecten van het studiegerelateerde verblijf).

Uit de resultaten bleek eveneens dat respondenten uit dit studiegebied opvallend meer gehecht zijn aan familie en vrienden en dit ook als reden aangeven (angst voor heimwee) als twijfel om naar het buitenland te gaan. Vervolgonderzoek kan de hypothese nagaan dat studenten uit dit studiegebied minder onafhankelijk zijn en dat dit gerelateerd is aan het feit dat ze minder mobiel zijn dan in andere studiegebieden.

8.4 Redenen om te twijfelen

Bovendien kunnen in vervolgonderzoek nog meerdere redenen worden aangegeven om te twijfelen. Vele studenten gaven bij de vraag de optie 'ander' aan maar door tijdsgebrek konden deze gegevens niet mee worden opgenomen in de resultaten. Zo zou het bijvoorbeeld kunnen dat studenten ook aangeven te twijfelen omdat ze vrezen niet voldoende hoge punten te halen aan de eigen instelling om in aanmerking te komen voor een internationaal programma. De criteria voor deelname aan zo'n programma zouden in vervolgonderzoek in

vraag kunnen worden gesteld. Is het werkelijk een belangrijk criteria om bijvoorbeeld enkel de beste studenten naar het buitenland te sturen?

8.5 Sociaal-economische achtergrond

In de online-enquête werden erg veel vragen gesteld rond de sociaal- economische achtergrond van studenten. Vervolgonderzoek kan gebruik maken van de beschikbaarheid van deze gegevens en correlaties tussen deze thema's nagaan. Binnen dit onderzoek werd er niets met deze informatie gedaan aangezien het nodig was het aanbod van informatie te beperken en de resultaten overzichtelijk te houden.

Men zou kunnen nagaan of de sociaaleconomische achtergrond gerelateerd is aan het niet mobiel zijn omwille van de financiële situatie. Onze hypothese is dat studenten deze reden vooral aangeven omdat ze niet op de hoogte worden gebracht van de kosten van een dergelijk verblijf in het buitenland, en de mogelijkheden tot het verkrijgen van een beurs niet voldoende transparant zijn. Vervolgonderzoek zou deze hypothese aan de hand van de beschikbare gegevens al dan niet kunnen onderbouwen. Deze resultaten kunnen voor het toekomstig internationaliseringbeleid erg interessant zijn.

8.6 En de instellingen?

Op het niveau van de instelling werd in deze enquête geen meting gehouden. Het zou echter interessant zijn om per instelling vragen te stellen over mobiliteit. Er werd recent door de Bologna werkgroep een 0-meting afgenomen bij een representatief aantal Vlaamse instellingen voor hoger Onderwijs (Indicatoren internationalisering in het Vlaamse hoger Onderwijs, 2010) om na te gaan hoe het internationaliseringbeleid wordt uitgevoerd. Het zou interessant zijn deze gegevens te vergelijken met de uitkomsten van de studentenenquête. Op die manier zou men kunnen nagaan of de mobiliteit effectief hoger is bij die instellingen voor Hoger Onderwijs die zeggen erg internationaal gericht te zijn. Men zou kunnen nagaan welke maatregelen zij nemen om studentenmobiliteit te verhogen en deze maatregelen kunnen verspreiden onder de andere instellingen in de vorm van 'good practices'.

Referentielijst

- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, Mass. etc.: Addison-wesley, 1954.
– XVIII, 537 p.
- Altbach, P.G. (1998). *Comparative Higher Education: Knowledge, the University, and Development*. Hong Kong: Comparative Education Research Centre, The University of Hong Kong.
- Beleidsnota (2005), zitting 2004-2005, 26 januari 2005
- BFUG (2010). Benchmarking 20 % mobility: Summary. *BFUG (ES) 20_10c*.
- Commission of the European communities (2008). *A European Economic Recovery Plan*. Brussels.
- Brinkman, J. (1994). *De vragenlijst*. Goningen: Wolters- Noordhoff.
- Deci, E., & Ryan, R. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour*. New York: Pienum.
- Deci, E., & Ryan, R. (2002). *Handbook of self-determination research*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Deckers, D. & Mateusen, L. (1994). Internationalisering in het onderwijs. *Meso focus, 16*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Fountain, S. (1996). *Opvoeden tot wereldburger 2: handboek voor de leerkracht van het secundair onderwijs*. Brussel: Belgisch Comité voor UNICEF; NCOS; Mechelen: Bakermat.
- Green paper (2009). *Promoting the learning mobility of young people*. Commission of the European communities Brussels, 8.7.2009 COM(2009) 329 final.
- 't Hart, H., Van Dyck, J., De Goede, M., Jansen, W. en Teunissen, J. (1996). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam/Meppel, Boom.
- Kalvemark, T.; van der Wende, M., ed. 1997. National policies for the internationalization of

- higher education in Europe. *National Agency for Higher Education*. Stockholm, Sweden.
- Knight, J., Wit, H. D., (1999). *Organization for Economic Co-operation and Development*. Secretary-General & Programme on Institutional Management in Higher Education.
- Lesaffer, P. (2008, 20 oktober). De student van tegenwoordig. Hotel mama of buitenlandse ervaring? *De Standaard*, p 19.
- Li, M & Bray (2007). Cross-border flows of students for higher education: Push–pull factors and motivations of mainland Chinese students in Hong Kong and Macau. *Higher Education*, 53, (6), pp. 791-818.
- Maiworm, F. & U. Teichler (2003). Mutual Recognition and Credit Transfer in Europe: Experiences and Problems. *Journal of Studies in International Education*, Vol. 7, No. 4, 312-341.
- Mice-t. Model instruments for a common evaluation. A Socrates Comenius 2 project concerning the self-evaluation of Comenius 1 projects at school.
- Onk, G.H (2004). De Europese integratie als bron van onderwijsinnovatie: een onderzoek naar de betekenis en de resultaten van de internationalisering in het voortgezet onderwijs in Nederland. *Europees Platform voor het Nederlandse Onderwijs*. Alkmaar, Centraal bureau.
- Reynders, R. (2009). Europese samenwerking in de lerarenopleiding (brochure), *Epos* vzw Vlaanderen.
- Saunders M., e.a. (2006). *Methoden en technieken van onderzoek*. Pearson Education Benelux, Amsterdam.
- Smet,P.(2009). *Beleidsnota onderwijs 2009-2014*.
- Termote, R. (2009, 16 november). Vlaams minister van Onderwijs Pascal Smet. *Schamper* n°482.
- The Bologna Process 2020 (2009). The European Higher Education Area in the new decade.

- Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education.*
Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29.
- Verdrag van Amsterdam (1997). *Deel II artikel 17 tot en met 22.*
- Verhoest, F. (2009, 4 mei). Vlaamse student is weinig avontuurlijk. *De Standaard*, p 8.
- Verhoeven, J., Kelchtermans, G. & Michielsens, K. (2005). *McOnderwijs in Vlaanderen. Internationalisering en commercialisering van het hoger onderwijs.* Mechelen: Wolters Plantyn.
- Vlaamse Onderwijsraad (2007). Advies naar een sterkere internationalisering van het Vlaamse onderwijs. *Algemene Raad.*
- Vlaamse Onderwijsraad (2007), Reactie op de Europese consultatie ‘Scholen voor de 21e eeuw’. *Algemene Raad.*
- Vlaamse overheid (2009-2010), Hoger onderwijs in cijfers. Aantal inschrijvingen op 31 oktober 2009, Academiejaar 2009-2010.
- Vossensteyn, H., Lanzendorf, U., Souto-Otero, M. (2008). The impact of ERASMUS on European Higher Education: Quality, openness and internationalisation. *Final report to the European Commission.* Research Report. European Commission.
- Vragenlijst Eurostudent (2009). *Studentenmonitor Vlaanderen.*
- Vlaamse Erasmus enquête 07-08.
- Wartenbergh, e.a. (2009). Studentenmonitor Vlaanderen 2009, Socio-economische kenmerken van studenten in het hoger onderwijs. *Departement Onderwijs en Vorming Afdeling Hoger Onderwijs.* ResearchNed bv Nijmegen
- Zheng, X.H. (2003). An Analysis on Study Abroad of Graduates of Undergraduate in Tsinghua University, in Tian, L. (ed.). *Research on China's Foreign Cultural Exchange in Higher Education.* Beijing: Minzu Press, pp. 199–237.

Lijst met figuren

<i>Figuur 1</i>	5
Studenten die in het buitenland studeerden (Voorlopige resultaten van de monitor 2008-2009, gebaseerd op de Eurostudent III survey).	
<i>Figuur 2</i>	13
Belang van aspecten in het kader van het buitenlandverblijf (%) (Studentenmonitor Vlaanderen, 2009).	
<i>Figuur 3</i>	16
Redenen om niet (nogmaals) naar het buitenland te gaan (Studentenmonitor Vlaanderen, 2009).	
<i>Figuur 4</i>	24
Visuele weergave ontwikkeling van de instrumenten (eigen invulling).	
<i>Figuur 5</i>	27
Schematische weergave vragenlijstdesign.	
<i>Figuur 6</i>	33
Frequentie studiegebieden deelname enquête.	
<i>Figuur 7</i>	35
Deelname buitenlandse ervaring binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 8</i>	38
Belang aspecten binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 9</i>	39
Tevredenheid aspecten binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 10</i>	39
Delen buitenlandse ervaring door docenten binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 11</i>	40
Les van buitenlandse docent binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 12</i>	40
Les van buitenlandse docent over alle studiegebieden heen.	
<i>Figuur 13</i>	40
Contact met buitenlandse studenten binnen het studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 14</i>	41
Weten bij wie je terecht kunt met vragen over internationalisering binnen studiegebied Onderwijs.	
<i>Figuur 15</i>	42

Deelname internationale activiteiten georganiseerd door instelling binnen het studiegebied
Onderwijs.

Figuur 16.....49
Internationale ervaring opgedaan voor inschrijving opleiding studiegebied Onderwijs.

Lijst met tabellen

Tabel 1..... <i>Eindstatus enquête studentenmobiliteit.</i>	22
Tabel 2..... <i>Aantal inschrijvingen in het hoger onderwijs academiejaar 2009-2010 (voorlopige cijfers Onderwijs Vlaanderen, 2009-2010).</i>	23
Tabel 3..... <i>Conceptueel kader succesfactoren en knelpunten studentenmobiliteit (eigen invulling).</i>	25
Tabel 4..... <i>Aantal respondenten deelname enquête opgedeeld naar soort opleiding.</i>	31
Tabel 5..... <i>Aantal respondenten per opleiding binnen het studiegebied Onderwijs.</i>	32
Tabel 6..... <i>Internationale mobiliteit per studiegebied tijdens opleiding.</i>	33
Tabel 7..... <i>Soort buitenlandse ervaring. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.</i>	35
Tabel 8..... <i>Programma internationale mobiliteit. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.</i>	36
Tabel 9..... <i>Duur van internationale mobiliteit. Vergelijking studiegebied Onderwijs met andere studiegebieden.</i>	37
Tabel 10..... <i>Wie speelde rol bij beslissing binnen andere studiegebieden. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	37
Tabel 11..... <i>Elementen die doen twijfelen voor studenten die het nog niet weten (max. 3 aanduiden). Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	44
Tabel 12..... <i>Elementen die doen twijfelen voor wie internationaal mobiel is geweest of wenst te zijn (max. 3 aanduiden). Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	45
Tabel 13..... <i>Overzicht stellingen knelpunten internationale mobiliteit met hoogste gemiddelde scores per groep.</i>	46
Tabel 14..... <i>Overzicht variabelen met een significant effect.</i>	48

Tabel 15.....	50
<i>Zorg over een kind. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	
Tabel 16.....	50
<i>Al dan niet een vaste relatie hebben. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	
Tabel 17.....	51
<i>Geboorteland ouders. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	
Tabel 18.....	51
<i>Woonsituatie. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	
Tabel 19.....	51
<i>Al dan niet betaalde baan. Resultaten studiegebied Onderwijs en resultaten over alle studiegebieden heen.</i>	
Tabel 20.....	53
<i>Overzicht stellingen succesfactoren internationale mobiliteit met hoogste gemiddelde scores per groep.</i>	